

TÜRK BASININDA TRUMAN DOKTRİNİ VE TÜRKİYE'YE AMERİKAN YARDIMLARI (1947-1950)

*Eminalp MALKOÇ**

1949 yılı başlarında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye 30 milyon dolar tahsis etmesi hakkında Ali Naci Karacan, *Tan* gazetesindeki yazısında şu sözleri kullanmıştı: "Tarihin öyle bir devrinde yaşıyoruz ki, birçok siyasi ve askeri şartlar neticesi olarak Türkiye[nin] coğrafi vaziyeti Amerikan dış politikasının icap ve ihtiyaçlar[ı] ile, tencere ile kapağın birbirine uygunluğu gibi mutabakat vaziyetine gelmiştir. Amerika'nın bize yaptığı yardım, ne onun tarafından bize yapılmış bir lûtuftur, ne de bizim tarafımızdan rica edilmiş bir sadaka değil, fakat iki memleketin bugün içinde buldukları siyasi ve askeri şartların icap ettirdiği karşılıklı bir zarurettir"¹. Aslında bu ifadeler, eksikleri de olsa yanlışları da olsa, bir dönemi özetlemekteydi.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna, Türkiye, 250 milyon dolarlık, yani 1946 ithalat hacminin iki katından daha fazla bir döviz rezerviyle girmiş ve 1946 yılında da 100 milyon dolara yakın bir dış ticaret fazlası vermiş olmasına rağmen, savaş sonrasında, hiçbir ekonomik mantığa dayanmadığı halde yoğun bir dış yardım arama çabasına kapılmıştı². İlginçtir, Amerikalı yetkililer de, 1947 yılında basına yaptıkları bir takım açıklamalarda, Türkiye'nin, ziraat, endüstri ve ekonomi kollarının ümit verici bir noktada olduğunu, ayrıca yabancı döviz ve altın rezervi bakımından da güçlü bir durumda bulunduğunu söylemişlerdi. Bu demeçlerde, Türkiye'nin, 1947 başlarında yabancı döviz ve

* Okutman; İ.T.Ü., Dil ve İnkılap Tarihi Bölümü.

¹ "Sabah gazeteleri ne diyor?", *Akşam*, No:10897 (13 Şubat 1949), s.3.

² Temel ekonomik göstergeler açısından bu dönemde, hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Ancak bu büyüme altı yıllık savaş kayıplarının telafisi niteliğinde olmuştur. 1946-1948 yıllarının ortalama büyüme hızı % 17.2'ye ulaşmıştır. Tarım kesiminin milli hasıla içindeki payı 1946-1947 ortalaması olarak % 40.2'dir, sanayi sektörünün payı ise %15.2 idi. Ekonominin dış hesaplarında Atatürk döneminden gelen dış ticaret fazlasının son kaydedildiği yıl 1946'dır. Bu yıl ihracat % 30 artmış ve ithalat % 20'yi aşmış olmasına rağmen 100 milyon dolar civarında ticaret fazlası sağlanmıştır. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara 2005, s.99-101.

altınlarla alacağını toplam 245 milyon dolar civarında bulunduğunu, bunun 227 milyon dolarının altın olduğunu belirtmişlerdi. Ayrıca dışarıya olan taahhüdlerinin ise, Amerika'nın 40.979.000 doları bulan kredileri de dahil olmak üzere 1947-1948 devresinde 300-330 milyon dolar olarak tahmin edildiğini bildirmişlerdir³. Amerikalılar, Türkiye'nin iktisadi durumunun iyi olduğu yönündeki düşüncelerini uygulamalarına da yansıtmışlardır. Nitekim Marshall Planı çerçevesinde programlarını oluştururken yaptıkları sınıflamada Türkiye'yi "yardım bedelini peşin ödeyebilecek" devletler içerisinde ele almışlardır⁴ ki bu yaklaşım Türk yetkililer tarafından, ülkenin mali durumu hakkında oldukça iyimser, gerçekçi olmayan bir düşünce olarak değerlendirilmiş ve tepkilere yol açmıştır⁵. Öte yandan hemen hemen aynı zaman dilimi içinde, Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Meclis'te yaptığı bir konuşmada "Türkiye, 170 milyon dolar değerinde altın rezervine sahiptir ve kağıt para karşılığı % 60 oranındadır. Ulusal geliri ve nüfus başına düşen üretimi savaş yıllarına göre artmış, dış ticareti en üst noktaya gelmiştir. Bütçesi ise 1 milyar 200 milyon dolar civarındadır" şeklindeki sözleriyle Türk tarafı açısından bir çelişkiyi ortaya koymakla birlikte, iktisadi durum hakkında Amerikalılarla benzer düşünüldüğünü de göstermiştir⁶. Kuşkusuz, Türkiye'nin Savaş sonrasında "dış yardım arayan" bir ülke konumuna gelmesi sadece ekonomik etken ve gelişmelerle ya da bu çelişkili demeçlerle açıklanamaz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri yakınlaşmasında ve Türkiye'nin ekonomik politikasının oluşumunda dönemin politik gelişmeleri ile ideolojik yaklaşımlarının doğrudan etkisi bulunmaktadır⁷.

Savaş bittiğinde dünya yeni bir döneme girmişti. Bu dönemde demokratik-kapitalist ve komünist ideolojileri boy ölçüşmüşler, bu boy ölçüşme kısa bir süre sonra Soğuk Savaş dönemini başlatmıştı⁸. Savaşı izleyen ilk yıllarda, savaştan uzak durmayı başaran Türkiye, gelişen yeni uluslararası ilişkiler ağı içinde yalnız kalmıştı⁹. Aslında bu yalnızlık, Türkiye açısından,

³ Truman'ın yardıma dair basına yeni beyanatı", *Cumhuriyet*, No:8121 (27 Mart 1947), s.1.

⁴ *Cumhuriyet*, No:8411 (15 Ocak 1948), s.3; Nizameddin Ali Sav, "Marshall planının yeni safhası ve 4 sınıfa ayrılan devletler", *Cumhuriyet*, No:8426 (26 Ocak 1948), s.2.

⁵ "Marshall planına Türkiyenin üirazları", *Cumhuriyet*, No:8418 (22 Ocak 1948), s.1,4; "Marshall planı ve biz", *Cumhuriyet*, No:8420 (24 Ocak 1948), s.1,4; "Yardım planı karşısında Türkiyenin hassasiyeti", *Cumhuriyet*, No:8422 (26 Ocak 1948), s.3.

⁶ "Dış İşleri Bakanının Mecliste Demeci", *Cumhuriyet*, No:8430 (3 Şubat 1948), s.4.

⁷ Yakup Kepenek-Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul 2005, s.93.

⁸ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, C.II, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1997, s.110; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C.I(1914-1980), Ankara 1992, s.48, 419-424.

⁹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul 2000, s.721.

savaş yıllarındaki başarılı dış politikasının bedeli idi¹⁰. Bu dönemde Türk dış politikasının en önemli konusunu, Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki baskıları teşkil etmiştir. Stalin, Türkiye'nin doğu sınırlarının yeniden düzenlenmesini ve Montreux Sözleşmesi'nin Sovyet Rusya lehine değiştirilmesini istemişti¹¹. Sovyet politikasında meydana gelen değişimler ve bu yaşananlar, Amerika'yı dış politikasını yeniden değerlendirmeye itmiştir. Artık Soğuk Savaş'a doğru ilerlenen yıllarda, kendi ulusal çıkarlarını, dünyanın hangi yerinde olursa olsun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği karşısında kollama eğilimi içindeki Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet tehditleri karşısındaki Türkiye stratejik, politik ve mali açılardan birbirlerine yakınlaşmaya başlamışlardır¹².

TRUMAN DOKTRİNİ VE AMERİKAN YARDIMLARI

Yalta Konferansı'nın arkasından Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nı feshetmiştir¹³. Yeni bir anlaşmanın yapılması için tarafların görüşmeleri sürerken, 7 Haziran 1945'deki Molotov-Sarper görüşmesinde SSCB'nin Türkiye'den toprak talep etmesi gündeme gelmiştir ki bu gelişmeler kendi menfaatleri doğrultusunda ABD'nin de dikkatini çekmiştir¹⁴. Postdam Konferansı'nda da Boğazlar konusu gündeme gelmiş ve Stalin "Boğazların durumu nedeniyle İngiltere'nin desteklediği küçük bir devletin büyük bir devletin boğazını sıkmakta olduğunu" ileri sürmüştü¹⁵. Bu konferansın ardından bir yıl sonra, Sovyet Rusya, Boğazlar statükusunun kendi istekleri doğrultusunda değiştirilmesi için 7 Ağustos 1946'da Türkiye, ABD ve İngiltere'ye birer nota vermiştir. Rusların benzer isteklerini içeren, bunu takip eden bir nota 24 Eylül 1946 tarihinde yeniden Türkiye'ye verilmiştir. Boğazlar

¹⁰ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1980", Sina Akşin ve diğerleri, **Türkiye Tarihi**, C.4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980), İstanbul 2000, s.209.

¹¹ S. H. Truman, **Hatıralarım**, Çev. Cihad Baban-Semih Tuğrul, Ankara 1968, s.165-172; Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, C.1:1919-1980, İstanbul 2002, s.472-475, 501-509; Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul 2004, s.154-155; Uçarol, a.g.e., s.721-725; Armaoğlu, a.g.e., s.414-416,426-430.

¹² İlter Turan-Dilek Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul 2004, s.154-155; Mustafa Türkeş, "Nato Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul 2004, s.382-383; Baskın Oran, a.g.e., s.528-530.

¹³ Armaoğlu, a.g.e., s.415; Uçarol, a.g.e., s.722

¹⁴ Baskın Oran, a.g.e., s.523; Uçarol, a.g.e., s.722-723

¹⁵ S. H. Truman, **Hatıralarım**, Çev. Cihad Baban-Semih Tuğrul, Ankara 1968, s.167.

üzerinde Rus baskısı artıka ve Ruslar isteklerini ağıa vurdukça, Boğazlar bölgesinde bir Rus-Amerikan çekişmesi kendini göstermeye başlamıştır¹⁶.

ABD'nin SSCB'ye Boğazlar konusundaki karşı çıkışı, hemen savaşı takip eden yıllarda iki ülkenin ilişkilerinin işbirliği içinde olduğu bir ortamda yaşanmıştı. Bu nedenle, Boğazlar ve sınır düzenlemesi gibi konularda Ankara, Moskova'nın isteklerine temelde kendi başına direnmek zorunda kalmıştı. ABD ile SSCB arasında savaş sırasında kurulan işbirliği ortamı ise 1947 başından itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmış ve Amerikan caydırıcılığı gerçek anlamda kendini göstermeye başlamıştı. Amerikan kamuoyunda "kıızıl tehlike" korkusu bu dönemde yayılmaya başlamış, bu da halkın ve yöneticilerin Sovyetlere ilişkin düşüncelerinde büyük bir yön değişikliğine yol açmıştı¹⁷. 1947 Şubatında *New-York Post* gazetesinde çıkan "Ruslar Boğazları değil, Türkiye'yi istiyorlar" başlıklı haber de, biraz Amerika'da yaşanan bu değişim içerisinde Türkiye'ye yönelik ilgiye bir örnek teşkil etmekteydi¹⁸.

Amerika'nın Ruslara karşı bakış açısının değişmesi hemen hemen aynı dönemde Türkiye'de de yankı bulmakta gecikmemiştir. Artık 1947 Şubat başlarından itibaren Türk basınında Türk-Amerikan dostluğu ve bu iki ülkenin ilişkileri ile ilgili haberler yoğunluk kazanmıştır. Pan-American Şirketi'nin, New-York ile Ankara arasında ilk seferini gerçekleştirmesinden¹⁹, Amerikalı gazeteci Walter Lippman'ın Türkiye'yi Doğu'nun anahtarı olarak değerlendiren yazılarına²⁰ ve Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı iktisadi yardıma²¹ kadar birçok haber gazete sütunlarında ve yazarların köşelerinde yer almaya başlamıştır. Hatta Abidin Daver, *Cumhuriyet* gazetesinde "Amerika Türkiye'ye mali yardımda bulunmalıdır" başlıklı bir yazı yazmıştır²². Diğer yandan, Amerika'da Ruslara ve komünizme karşı sergilenen tepkiler, Türk-Amerikan yakınlaşmasının yaşandığı bu dönemde Türkiye'de de yansımaları göstermiştir. Amerika'da savaşın ardından her geçen gün solcularla komünistlere yönelik tavırlar sertleştirilmiş ve nitekim 1948 baharında hazırlanan bir kanun tasarısında komünistler kanun dışı olarak kabul edilmişlerdi²³. O günlerde Türkiye'de ise, gazetelerin sütunlarında solcu profesörlere yöneltilen ağır

¹⁶ Baskın Oran, a.g.e., s.525-526; Armaoğlu, a.g.e., s.429; Uçarol, a.g.e., s.725. Rifat Uçarol, Türkiye'ye verilen ilk notanın tarihini 8 Ağustos olarak vermiştir (s.725).

¹⁷ Baskın Oran, a.g.e., s.528

¹⁸ *Cumhuriyet*, No:8088 (22 Şubat 1947), s.1.

¹⁹ *Cumhuriyet*, No:8075 (9 Şubat 1947), s.1; *Cumhuriyet*, No:8098 (4 Mart 1947), s.1.

²⁰ *Cumhuriyet*, No:8108 (14 Mart 1947), s.1,3.

²¹ *Cumhuriyet*, No:8096 (2 Mart 1947), s.1,3.

²² Abidin Daver, "Amerika Türkiye'ye mali yardımda bulunmalıdır", *Cumhuriyet*, No:8104 (10 Mart 1947), s.1,3.

²³ *Hürriyet*, No:3 (3 Mayıs 1948), s.1.

ithamlar ve komünist olmakla suçlandıklarına dair haberler göze çarpmaktaydı²⁴.

Amerikan Yardımlarının Nedenleri

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye ile Amerika'nın yakınlaşması sonucunda Truman Doktrini'ne bağlı olarak Türkiye'ye yapılan yardımın nedenleri ya da en azından yardım için ileri sürülen sebepler, başta stratejik, politik ve iktisadi olmak üzere farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar içerisinde savaş sonrasında İngiltere'nin Türkiye'ye yapmış olduğu yardımları kesmek zorunda kalması bir başlangıç olarak değerlendirilebilir²⁵. Nitekim ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson, 1947 Martında Amerikan Kongresi'nin Dışişleri Komisyonu'nda yaptığı konuşmada, İngiltere'nin, ABD Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak, Türkiye ve Yunanistan'a yaptıkları yardımı sürdüremeyeceklerini söylediğini açıklamıştır. Acheson, yine aynı konuşmada Türkiye'nin son aylarda birkaç kez ABD'ye başvurarak mali yardım istediğini ancak ABD Hükümeti'nin bu taleplere cevap verecek araçlara sahip olmadığını, İngiliz yardımının kesilmesi halinde Türkiye'nin ihtiyaçlarının büyük ölçüde artacağını ve Türkiye'nin bu konuda kendilerinden başka bir devlete başvurma şansına sahip olmadığını dile getirmiştir²⁶.

Amerikalı yetkililer Türkiye'ye yardım yapılmasının gerekliliği konusundaki tartışmalarda farklı gerekçeler de ortaya koymuşlardır. Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson, Komisyon'da yaptığı konuşmada, Orta Doğu ülkelerinin, geçmişin ve savaşın meseleleriyle karşı karşıya olduğunu, bunların birkaç tanesinin hür kurumları ve bireysel hürriyetleri devam ettirecek ve geliştirecek durumda olduklarını belirttikten sonra "fakat, şimdiden kestirilemeyen şartlar, bu memleketleri de başka bir istikamet almağa zorlayabilir. ... Yunanistan ve Türkiye'de bir çöküşün ve bu memleketlerde totaliter bir rejimin teessüs etmesinin Orta Doğu milletleri üzerinde yapacak olduğu tesiri belirtmeyi zaid buluyorum" demiştir²⁷. Burada ve Amerikalıların benzer demeçlerinde dikkati çeken iki unsur bulunmaktadır; biri üstü kapalı ya da doğrudan ifade edilen Sovyet Rusya tehdidi ve komünizm tehlikesidir²⁸ ki

²⁴ **Cumhuriyet**, No:8404 (8 Ocak 1948), s.1,3; **Cumhuriyet**, No:8474 (18 Mart 1948), s.1,3; **Hürriyet**, No:4 (4 Mayıs 1948), s.1; **Hürriyet**, No:12 (12 Mayıs 1948), s.1.

²⁵ "Amerika'nın Türkiye'ye İktisadi Yardımı", **Cumhuriyet**, No:8096 (2 Mart 1947), s.1,3.

²⁶ "Eğer Amerika yardım etmeyecek olursa...", **Cumhuriyet**, No:8116 (22 Mart 1947), s.1,4.

²⁷ "Eğer Amerika yardım etmeyecek olursa...", **Cumhuriyet**, No:8116 (22 Mart 1947), s.4.

²⁸ "Türkiye niçin yardıma muhtaçtır?", **Cumhuriyet**, No:8117 (23 Mart 1947), s.3; **Cumhuriyet**, No:8116 (22 Mart 1947), s.3; "Yardım Projesi", **Cumhuriyet**, No:8131 (6

birkaç gün sonra Acheson, Sovyet Rusya'yı Türkiye'ye karşı yegane "müessir mütecaviz" olarak tanımlamıştır²⁹. Diğeri ise, hür kurumlar ve ferdi hürriyetler üzerinden ifade edilen demokrasi söylemidir. Bu söylemi Amerikalılar sık sık kullanmaktan geri durmamışlardır. Acheson, Türkiye ve Yunanistan'ın yıkılışının Amerikan demokrasisi için bir yenilgi olacağına dikkat çekerken, tam tersi bir durumun yani yapılacak yardımlarla bu memleketlerin gelişiminin doğuracağı sonuçların bütün Asya kıtasında derin bir ilgi uyandıracağını ve alkışlanacağını söylemiştir³⁰. Amerikan Kongresi Senato Dışişleri Komisyonu Başkanı Vandenberg ve Kongre üyelerinden Connally ise, bu ülkelere yapılacak Amerikan yardımının, ABD'nin ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın anayasasına uygun olarak, bu teşkilatın üyelerinin de hürriyet ve bağımsızlıklarını sağlamaya hizmet edeceğini açıklamışlardır³¹. Amerikalılar bu beyanlarına, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımın Birleşmiş Milletleri kuvvetlendireceği³²; Amerika'nın çalışmalarının emperyalist bir çizgi takip etmediği, İngiltere'nin ayağının kaydırılmaya çalışılmadığı ve Rusya'ya tecavüz niyetine sahip olunmadığını da eklemeyi ihmal etmemişlerdir³³. Bunlar, bir yandan inandırıcılık sağlama ve bir yandan da Sovyet Rusya'yı çok fazla kışkırtmama çabası çerçevesinde ele alınabilir. Hatta Walter Lippman, *New-York Tribune*'de, Rusya ile açık açık konuşularak, Türkiye ve Yunanistan'ın bu ülkelere yapılan baskılardan dolayı desteklendiğinin ve ABD'nin amacının, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında yapılacak anlaşmaların dostane müzakerelerle gerçekleşmesini sağlamaya yönelik olduğunun anlatılmasını tavsiye etmiştir³⁴.

Sovyet tehdidi ve demokrasi söyleminin yanında, Amerikalıların kullanmış oldukları bir diğeri yardım gerekçesi, İkinci Dünya Savaşı'nın başından itibaren seferberlik halinde tutulan Türk ordusunun, Türkiye'nin

Nisan 1947), s.1,3; *Cumhuriyet*, No:8134 (9 Nisan 1947), s.1,3; *Cumhuriyet*, No:8136 (11 Nisan 1947), s.1,3.

²⁹ *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.3; Senatör Eaton, 28 Nisan'da komünizm tehdidi hakkında yaptığı radyo konuşmasında "Türkiye ile Yunanistan'ın yıkılmaları, İran'ın ve Afganistan ve Hindistan'ın ve Çin'in yıkılmaları demektir. Bu yıkılış ise Amerika'nın iki milyonla (ordu) karşılaşmasını gerekli hale getirir" demişti. "Yardım işi Amerikan Temsilciler Meclisinde", *Cumhuriyet*, No:8154 (29 Nisan 1947), s.1.

³⁰ "Yardım projesi için müzakereler başladı", *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.1,3.

³¹ "Vandenberg ve Connally'nin müşterek demeçleri", *Cumhuriyet*, No: 8117 (23 Mart 1947), s.3.

³² "Yardım Projesi Güvenlik Konseyi'nde dün görüşüldü", *Cumhuriyet*, No:8123 (29 Mart 1947), s.1,3.

³³ *Cumhuriyet*, No:8134 (9 Nisan 1947), s.1,3

³⁴ "Walter Lippman, Rusya ile açık konuşulmasını tavsiye ediyor", *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.3.

bütçesine getirdiği yükür³⁵. Amerikalılar raporlarında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin masraflarının, senelik gelirlerin yarısına mal olduğunu, bunun, Türkiye'nin 1947 bütçesinin, 1946 senesine göre % 14.5 oranında bir fazla ile belirlenmiş olmasına karşılık, 1947 bütçesinde tahmin edilen askeri harcamaların 1946'daki % 31.7 oranına göre % 44 oranında bir artış kaydettiğini belirterek ispatlamaya çalışmaktadırlar³⁶. Sonuç olarak, Amerikalılara göre, Türkiye'nin iktisadi durumu genel olarak ve özellikle savaş yıllarında yıkıma uğramış devletlerle karşılaştırıldığında, oldukça iyi bir durumdadır. Ancak Türkiye, askeri kuvvetlerinin modernizasyon masraflarını kendi kaynaklarından karşılamak durumunda kalırsa iktisadi yapısı bozulacaktır³⁷.

Buna benzer bir yaklaşım, 9 Ağustos 1947 tarihinde Genelkurmay Başkanı Salih Omurtağ'ın Ankara'da yaptığı açıklamada da görülmektedir. Omurtağ, basın bildirisinde, 1939 yılından itibaren devam eden seferberliğin Türkiye'nin bütçesinin yarısından fazlasını çektiğini ve herhangi bir ekonomik gelişmeyi engellediğini söyledikten sonra, orduda bulunan köylülerin tarlalarına iadesinin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ateş gücünün artırılmasına bağlı olması üzerinde durmuştur³⁸.

1947 Mart sonlarında, ABD Kongresi'nde yardım meselesi tartışılırken, yardımların yapılmasının zorunluluğu yönünde oldukça farklı teklifler ileri sürülmüştür. Cumhuriyetçi Senatör Owen Brewster'in önerisi bunlardan biridir. Brewster, savaş yıllarında uygulanmış olan Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu'nun müzakerelerinde Amerika'nın ticari havacılığını geliştirmek olanaklarını ihmal ettiğini, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımlar için düzenlenecek programda bunun göz ardı edilmemesini önermiştir³⁹. Buna benzer bir uyarıyı yine Cumhuriyetçi senatörlerden Chester Merrow da yapmış, o da yardım programının reddedilmesi halinde Amerika'nın Akdeniz'deki petrol menfaatlerinin tehlikeye düşeceğini ifade etmiştir⁴⁰. Bu örnekler, yardımın yapılma nedenlerinin arkasında yatan, ama ifade edilmeyen bazı düşünceler hakkında biraz fikir vermektedirler.

³⁵ "Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı teklifler", *Cumhuriyet*, No:8104 (10 Mart 1947), s.1; "Yardım projesi için müzakereler başladı", *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.1; "Türkiye'nin durumu", *Cumhuriyet*, No:8116 (22 Mart 1947), s.4.

³⁶ "Türkiye'nin iktisadi durumu", *Cumhuriyet*, No:8121 (27 Mart 1947), s.3.

³⁷ "Amerika hükümeti bizim için ne düşünüyor?", *Cumhuriyet*, No:8274 (28 Ağustos 1947), s.4.

³⁸ "Amerikan yardımuna dair Salih Omurtağ'ın demeci", *Cumhuriyet*, No:8258 (10 Ağustos 1947), s.1.

³⁹ "Ticari havacılık hakları", *Cumhuriyet*, No:8121 (27 Mart 1947), s.3.

⁴⁰ "Amerika'nın Akdeniz'de petrol menfaatleri", *Cumhuriyet*, No:8121 (27 Mart 1947), s.3.

Yardım nedenleri içerisinde en ilginç iddia; haftalık *Spectator* dergisinde karşımıza çıkmaktadır. Derek Patmore, “Türkiye niçin yardıma muhtaçtır?” başlıklı yazısında, Türkiye’nin, Atatürk tarafından başlanan ve İsmet İnönü tarafından devam ettirilen eseri tamamlayabilmek için barışa ve iktisadi bir yardıma ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştür⁴¹.

Amerikan Yardım Kanunu ve Türk-Amerikan Yardım Anlaşması

1947 yılı Mart ayı başlarından itibaren iki ülkenin ilişkilerinin gündemini ABD’nin Türkiye’ye yapacağı yardım meselesi işgal etmeye başlamıştır. Nitekim bu konuda ilk toplantılar Beyaz Saray’da Harry Truman’ın başkanlığında yapılmış⁴² ve aynı günlerde Dışişleri Bakanı Marshall çeşitli açıklamalarda bulunmuştur⁴³. Bu konuda, Türkiye ve daha da önemlisi uluslararası ilişkiler açısından en önemli gelişme, Truman’ın 12 Mart 1947 tarihinde Amerikan Kongresi’nde yaptığı ve Truman Doktrini olarak anılacak görüşleri içeren konuşmasıdır. Bu konuşmada, Türkiye ile ilgili olarak “Yunanistan’ın komşusu Türkiye dahi dikkatimizi gerektirmektedir. Türkiye’nin bağımsız ve iktisaden sıhhatli bir devlet olarak bekası, barışa bağlı bütün dünya milletleri için Yunanistan’dan daha az ehemmiyetli olmadığı aşıkardır” dedikten sonra Türkiye’nin milli bütünlüğünün Orta Doğu için şart olduğunu belirten Truman, Büyük Britanya’nın, Türkiye’ye yardım yapabilecek durumda olmadığını, bu yardımı ancak ABD’nin yapabileceğini kendilerine bildirdiğini söylemiştir.

İktisadi istikrarın düzenli siyaset açısından önemli olduğu noktasından hareket eden Truman, Amerikan yardımının iktisadi ve mali sahalarda olacağını açıklamış ve bu konuda ihmalin “Batı ve Doğu bakımından uzak tepkileri olacağı”ni söyleyerek, 400 milyon dolarlık meblağın Türkiye ve Yunanistan’a Haziran 1948’den evvel teslim edilmesi zorunluluğu üzerinde durmuştur. Aynı konuşmada, Türk ve Yunan askeri personellerini yetiştirmek için her iki memlekete müşavirler gönderileceği de başkan tarafından açıklanmıştır⁴⁴.

Churchill’in Truman’a yazdığı ve “Rusya üzerine demir perde çekilmiştir” ifadesinin yer aldığı mektuptan sonra bu bildiri adeta Soğuk

⁴¹ “Türkiye niçin yardıma muhtaçtır?”, No:8117 (23 Mart 1947), s.3.

⁴² *Cumhuriyet*, No:8102 (8 Mart 1947), s.1,3.

⁴³ “Amerika’nın Türkiye ve Yunanistan’a Yardımı”, *Cumhuriyet*, No:8105 (11 Mart 1947), s.1,3.

⁴⁴ “Truman’ın Tarihi Nutku”, *Cumhuriyet*, No:8107 (13 Mart 1947), s.1,3.

Savaş'ın resmi bildirisini taşımaktadır⁴⁵. Zaten bu konuşmadan sonra bazı Cumhuriyetçilerin, Yunanistan ve Türkiye'nin komünistliğe karşı ileri karakol görevi gördüklerini söylemeleri, bildirinin bu niteliğinin bir sonucudur⁴⁶.

Başkan Truman'ın bildirisinden sonra yardım programının bir yasa tasarısı halinde Amerikan Kongresine gönderilmesi söz konusu olmuş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır⁴⁷. Truman'ın yardım projesi 18 Mart 1947'de Senato ve Temsilciler Meclislerine gönderilirken⁴⁸, Dışişleri Bakan Vekili Dean Acheson basın bildirisinde, Kongre'nin 1 Nisan'a kadar karar verememesi halinde, bu tarihten sonra ki gelişmelerin bir "vahamet" arz edebileceğine dikkat çekmiştir⁴⁹.

20 Mart 1947 tarihinde Amerikan Kongresi'ne getirilen yardım tasarısı, Dışişleri Komitesi tarafından değerlendirilmeye alınmıştır⁵⁰. Mart ayının sonlarından itibaren bu komitenin, dolayısıyla ABD Kongresi'nin gündemini belirleyen konulardan birisi yardım yasa tasarısı olmuştur ve aslında görünen o ki, yasa olarak çıkana kadar da bir hayli Kongre'yi meşgul etmiştir. Komite çalışmalarını sürdürürken yardım tasarısının içeriği hakkında Türk basınında yazılar ve haber ajanslarında çeşitli bilgiler, demeçler boy göstermiştir. Bunlar içerisinde yardım şartları dikkat çekicidir⁵¹. Öyle ki, Türk yetkilileri "Amerika tarafından öne sürülmüş resmi mahiyette yardım şartı yoktur"⁵² açıklamasını yapmak zorunda kalmışlardır.

Yardım tasarısı Kongre'de değerlendirilirken çeşitli görüşler ortaya konulmuş ve bazı konularda tartışmalar yaşanmıştır. Yardım Kanunu'nda da görüleceği üzere, hem bu görüşler, hem de tartışmalar belirleyici bir niteliğe sahip olmuşlardır. Bu görüşlerden birisini, yardımın kullanımının Amerikalı görevliler tarafından denetimi teşkil etmiştir⁵³. Bir diğer önemli tartışma konusu, yapılacak yardımın niteliği hakkındadır. Amerika'nın, Türkiye ve

⁴⁵ Baskın Oran, a.g.e., s.536.

⁴⁶ "Truman'ın Tarihi Nutku", *Cumhuriyet*, No:8107 (13 Mart 1947), s.3.

⁴⁷ *Cumhuriyet*, No:8109 (15 Mart 1947), s.1; *Cumhuriyet*, No:8112 (18 Mart 1947), s.1.

⁴⁸ "Truman'ın yardım projesi", *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.1.

⁴⁹ "Acheson'un Beyanati", *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.3; "Acheson'un Demeci", *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.3.

⁵⁰ "Kongrede yardım işi bugün görüşülüyor", *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.1;

"Yardım projesi için müzakereler başladı", *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.1,3.

⁵¹ "Yardıma karşılık koşulan şartlar", *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.3.

⁵² *Cumhuriyet*, No:8118 (24 Mart 1947), s.1.

⁵³ "Acheson'un Demeci", *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.3; "Müessiller Meclisi Dış İşleri Komisyonunda", *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.3; "Eğer Amerika yardım emiyecek olursa...", *Cumhuriyet*, No:8116 (22 Mart 1947), s.4.

Yunanistan'a yapacağı yardımların hibe mi, borç mu olacağı üzerinde durulmuş⁵⁴ ve Acheson tarafından bu yetkinin yasa tasarısına göre Başkan Truman'a ait olduğu açıklanmıştır⁵⁵. Bunların yanı sıra Kongre'nin Dışişleri Komitesi'nin toplantılarında, Türkiye ve Yunanistan ile gizli bir anlaşma yapıp yapılmadığı⁵⁶, bu coğrafyalara silahlı güçlerin sevk edilip edilmeyeceği⁵⁷, yardımın neden Birleşmiş Milletlere havale edilmediği⁵⁸ ve bu ülkelere acilen, kanunun kabulü beklenmeden 100 milyon dolar verilmesi⁵⁹ gibi soru ve öneriler ele alınmıştır.

Kongreye sunulan yardım tasarısı, 16 Nisan 1947 tarihinde Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu'nca⁶⁰ ve 22 Nisan 1947'de de 23 oya karşı 67 oyla Amerikan Senatosu tarafından kabul edilmiştir⁶¹. Bundan sonra tasarı Temsilciler Meclisi'ne sunulmuştur⁶².

1947 Nisan ayında bir yandan Amerikan Kongresi'nde bu tasarı üzerinde çalışmalar sürdürülürken, öte yandan konu, Güvenlik Konseyi'nde tartışmalara yol açmıştır. Burada ABD, Türkiye'ye yardım konusunu BM'e getirmemesini, bu ülkenin doğrudan kendisinden yardım istemesine dayanarak savunmuştur⁶³. Bu arada hemen hemen aynı dönemde on Amerikan kongre üyesi Demokrat Senatör Barkley başkanlığında Ankara'ya gelmiştir. Amerikan heyeti yardım projesi hakkında Başbakan Recep Peker ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile görüşmelerde bulunmuşlardır⁶⁴. Bu görüşmelerden iki hafta sonra, Amerika'dan dönen ABD Büyükelçisi Edwin C. Wilson ve Dışişleri Bakanlığı Orta Doğu Şubesi Müdürü Breton ile Türk Hükümeti arasında Ankara'da yardımın nerelere ve ne şekilde yapılacağı hakkında ön görüşmeler yapılmıştır. Yine bu çerçevede 30 Nisan günü Büyükelçi Wilson, Başbakan Peker tarafından kabul edilmiş ve bir saatlik önemli bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan bütün bu görüşmelerde, yardımın sadece milli savunma alanında ve buna bağlı olarak

⁵⁴ "Kongrede yardım işi bugün görüşülüyor", *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.3; "Amerikan Yardımı için yapılan yeni açıklama", *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.1,3.

⁵⁵ *Cumhuriyet*, No:8116 (22 Mart 1947), s.3.

⁵⁶ "Amerikan Kongresinde dünkü tartışmalar", *Cumhuriyet*, No:8116 (22 Mart 1947), s.1.

⁵⁷ "Amerikan Yardımı için yapılan yeni açıklama", *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.1.

⁵⁸ *Cumhuriyet*, No:8116 (22 Mart 1947), s.3.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.3; "Kongre kararından önce yardım yapılacak", *Cumhuriyet*, No:8120 (26 Mart 1947), s.1.

⁶⁰ "Amerikan Yardımı", *Cumhuriyet*, No:8142 (17 Nisan 1947), s.1.

⁶¹ "Amerikan Ayanı yardımı kabul etti", *Cumhuriyet*, No:8148 (23 Nisan 1947), s.1,3.

⁶² "Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8150 (25 Nisan 1947), s.1.

⁶³ "Amerikan yardımının gayesi ifşa edildi", *Cumhuriyet*, No:8136 (11 Nisan 1947), s.3.

⁶⁴ "On Amerikan sayısları dün Ankaraya geldi", *Cumhuriyet*, No:8138 (13 Nisan 1947), s.1,3; "Ankaradaki Türk-Amerikan Görüşmeleri", *Cumhuriyet*, No:8139 (14 Nisan 1947), s.1,3.

ulaştırma araçları, yol inşaatı, hava alanları ve liman tesisatı gibi işlerde kullanılması üzerinde durulmuştur⁶⁵.

Türkiye'de yardım konusunda Amerikalılar faaliyetlerini hızlandırırken, Amerika'da Temsilciler Meclisi, yardım tasarısını 6 Mayıs 1947'de gündemine almış⁶⁶ ve 9 Mayıs günü 107 muhalefet oyuna karşılık 287 oy ile tasdik edilmiştir⁶⁷. Tasarı, Temsilciler Meclisi'nden geçmiştir ancak yine az da olsa tartışmalar eksik olmamıştır. Nitekim Meclis'te tasarının Güvenlik Konseyi'ne sunulması ve Yunanistan'a yardımın 100 milyona indirilmesi gibi yeni düzenleme teklifleri ortaya çıkmışsa da bunlar reddedilmiştir. Diğer yandan, Truman Programı kapsamında, Yunanistan ile Türkiye'ye "Amerikan askeri birlikleri gönderilebilmesini yasaklamak" için bir teklif ileri sürülmüştür. Bu önerinin de 70'e karşı 122 oy ile reddedilmiş olması oldukça dikkat çekicidir⁶⁸. Buna benzer bir konu daha önce Dışişleri Komisyonunda da tartışılmıştır.

Kongre'den çıkan Yardım Projesi imza için Harry Truman'a gönderilmiştir⁶⁹. Artık tasarının hayata geçmesinde son aşamaya gelmesi nedeniyle Amerika ve Türkiye'de çeşitli demeçler birbirini kovalamaya başlamıştır. Amerika'da yardım için hemen hazırlıklara girilmiş olduğu ve yakında 100 milyon dolar avans verileceği⁷⁰ gibi haberlerin yanı sıra, doğrudan Amerikalı ve Türk yetkililerin açıklamaları da gazetelerde yer almıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde bazen Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı⁷¹, bazen İktisat İşleri Müsteşarı⁷², bazen de İktisat Bakanlığı Müsteşarı olduğu yazılan William Clayton, Türkiye'ye verilecek olan 100 milyon doların bir kısmının demiryolları için kullanılacağını açıklamıştır⁷³. Aynı günlerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de British United Press muhabiriyle bir röportaj yapmış ve Amerikan yardımının askeri alanlarda kullanılacağını, ülkenin imar ve kalkınması için Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Bankası'na müracaat edileceğini söylemiştir. İnönü bu konuşmasında, Türkiye'nin barışın güçlendirilmesi için bütün

⁶⁵ "Amerikan yardımı için Ankara'da müzakereler", *Cumhuriyet*, No:8155 (30 Nisan 1947), s.1; "Başbakan dün Amerika Büyük Elçisi ile görüştü", *Cumhuriyet*, No:8156 (1 Mayıs 1947), s.1.

⁶⁶ "Yardım Tasarısı bugün görüşülüyor", *Cumhuriyet*, No:8161 (6 Mayıs 1947), s.1.

⁶⁷ "Yardım Projesi Dün Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, No:8165 (10 Mayıs 1947), s.1.

⁶⁸ "Yardım Projesi Dün Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, No:8165 (10 Mayıs 1947), s.1,3.

⁶⁹ *Cumhuriyet*, No:8170 (15 Mayıs 1947), s.1.

⁷⁰ *Cumhuriyet*, No:8166 (11 Mayıs 1947), s.1,3.

⁷¹ "Amerikan yardımı için yapılan yeni açıklama", *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.3.

⁷² "Kongre kararından önce yardım yapılacak", *Cumhuriyet*, No:8120 (26 Mart 1947), s.3.

⁷³ "Amerikan Yardımları", *Cumhuriyet*, No:8167 (12 Mayıs 1947), s.1.

komşuları ile işbirliği yapmaya hazır olduğunu da sözlerine eklemiştir⁷⁴. Bu arada, Ankara’da, Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Büyükelçisi Wilson arasındaki yardım anlaşması görüşmeleri için hazırlıklara başlanmış ve Amerika’dan gelecek heyetlerin çalışmalarını için özel bir bina tahsis edilmiştir⁷⁵.

Truman 21 Mayıs günü kendisine uçak ile ulaştırılan yardım kanununu 22 Mayıs tarihinde imzalamış ve kanun 23 Mayıs 1947’den itibaren yürürlüğe girmiştir⁷⁶.

Yardım Kanunu, yürürlüğe girmeden önceki adı ile Yardım Tasarısı, *Cumhuriyet* gazetesinde, 25 Mart⁷⁷ ve 24 Nisan⁷⁸ tarihlerinde, bir ay ara ile iki kez yayınlanmıştır. Aslında 25 Mart tarihli yayının biraz daha sade olması bir yana bırakılırsa, ikisinin arasında sadece bir tek fark olduğu görülür. O da, 24 Nisan tarihli metnin üçüncü kısmında, yardım talep eden ülkenin yerine getirmek zorunda olduğu şartlardaki “E” maddesinin fazla olmasıdır.

Yardım Kanunu, Türkiye’de basına yansdığı şekliyle sekiz kısımdan oluşmaktadır. Basında yayınlanan tasarılarından hareket edilerek, Yardım Kanunu’nun önemli yönleri kısaca şöyledir:

“Birinci kısım- Diğer herhangi bir kanunda derpiş edilenlerden maada Yunanistan ve Türkiye’nin talepleri üzerine ve Cumhur Başkanı tarafından tayin edilecek müddet ve şartlar altında ve Cumhur Başkanı tarafından ABD’nin menfaatlerine uygun görüldüğü takdirde zaman zaman Yunanistan ve Türkiye’ye şu yardımların sağlanması ...

1. Bu memleketlere ikraz, kredi, hibe ve diğer suretlerle yardım yapmak,

2. Birleşik Devletler hükümetinin hizmetinde bulunan herhangi bir kimseyi bu memleketlerde yardım maksadı ile vazifelendirmek,

3. Amerika askeri hizmetlerinde bulunan zevattan mahdud sayıda kimseleri sadece müşavir sıfatı ile, bu memleketlerde, yardım maksadı ile, vazifelendirmek,

4. A- Bu memleketlere, herhangi bir emtia, hizmet ve malumatı, göndermek üzere hazırlamak veya imal veya diğer suretlerle tedarik etmek, B- Bu memleketler personelinin talim ve tedrisini sağlamak. ...

⁷⁴ “Cumhur Başkanı İnönü’nün Beyanları”, *Cumhuriyet*, No:8168 (13 Mayıs 1947), s.1.

⁷⁵ “Amerikan yardımı hakkındaki anlaşma”, *Cumhuriyet*, No:8169 (14 Mayıs 1947), s.1.

⁷⁶ “Yardım tasarısı”, *Cumhuriyet*, No:8177 (22 Mayıs 1947), s.1; Nadir Nadi, “Hayırlı Olsun”, *Cumhuriyet*, No:8179 (24 Mayıs 1947), s.1.

⁷⁷ “Amerikan yardım tasarısının metni”, *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.1,4.

⁷⁸ “Yardım projesinin tam metni”, *Cumhuriyet*, No:8149 (24 Nisan 1947), s.1,2.

Üçüncü kısım- Bu kanuna uygun bir yardımın alınmasına mukaddem şart olarak yardımı isteyen hükümet şunları kabul edecektir:

A)Yarımdan hakikaten istifade edilip edilmediğini ve yardımı alan hükümetin taahhüdüleri ile mutabakat halinde olup olmadığını müşahade maksadı ile Birleşik Amerika hükümetinin resmi memurlarının serbestçe girip çıkmalarına müsaade etmek.

B)Yardımanın kullanılmasını serbestçe müşahade etmek ve müşahadelerini serbestçe nakletmek için Birleşik Amerika hükümetinin matbuat ve radyo temsilcilerine müsaade etmek.

C)Bu kanuna göre verilmiş mal, hak veya herhangi bir eşya veya malumatı Birleşik Amerika devlet başkanının rızası olmadan devretmemek; yardımı alan hükümetin resmi memuru, müstahdemi veya mümessili olmayan bir kimsenin bu nevi eşya ve malumatı kullanmasına veya bu gibi kimselere bu nevi eşyanın verilmesine veya bu gibi malumatın ifşasına Cumhur Başkanının rızası olmadan müsaade etmemek.

D)Bu kanuna göre alınan bir eşya, hizmet veya malumatın emniyeti için, ABD Başkanı tarafından talep edilmiş gibi, icab eden emniyet tedbirlerini almak.

E)Bu kanun gereğince verilecek borç, kredi, hibe veya başka suretle yapılacak mali yardımın hiçbir kısmı ile, yabancı bir hükümetten alınmış bir borcun esas veya faizi için ödemede bulunmamak. ...

Altıncı kısım- Cumhur Başkanı bu kanunun verdiği salahiyyete göre yapılan masraf ve faaliyet hakkında Kongreye üç ayda bir rapor vermekle mükelleftir.”⁷⁹

Yardım Kanunu, görüldüğü gibi ABD Başkanına oldukça geniş yetkiler tanımaktadır. Kanunun bu yönünü, daha tasarı Dışişleri Komisyonu'nda görüşülürken, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Eaton ve diğer üyeler tarafından kamuoyuna bildirilmiştir. Eaton, o günlerde verdiği demeçlerde tasarının aynı zamanda yardım alacak devletlere bir takım şartlar getirdiğini de açıklamıştı⁸⁰ ki aslında bu şartlar rahatlıkla anlaşılabilirdiği gibi oldukça bağlayıcıdır.

⁷⁹ “Amerikan yardım tasarısının metni”, *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.1,4; “Yardım projesinin tam metni”, *Cumhuriyet*, No:8149 (24 Nisan 1947), s.1,2.

⁸⁰ “Yardıma karşılık koşulan şartlar”, *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.3; “Kongrede yardım işi bugün görüşülüyor”, *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.3.

Yardım Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından, bu kanunun hükümlerinin uygulanması için devlet başkanının dışişleri bakanlığını yetkilendirmesine yönelik bir talimatname hazırlanmıştır⁸¹. Bu çalışmaların ardından yardım programının başlaması için, Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'nın çalışmaları yoğunlaşmıştır⁸². Nitekim 9 Temmuz'da Bakanlar Kurulunun onayı alındıktan sonra⁸³, Türk-Amerikan Yardım Anlaşması 12 Temmuz 1947 tarihinde Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Büyükelçisi Edwin C. Wilson arasında imzalanmıştır⁸⁴.

Türk-Amerikan Yardım Anlaşması, bir giriş ve sekiz madde halinde hazırlanmıştır. "Türkiye Hükümeti; Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin istikrarını muhafazaya devam maksadile, Birleşik Devletler Hükümeti'nin yardımını istediğinden ve Birleşik Devletler kongresi, 22 Mayıs 1947 de tasdik edilen kanunla, Birleşik Devletler Başkanına, Türkiyeye her iki memleketin egemen bağımsızlığına ve güvenliğine uygun şartlar dairesinde, böyle bir yardımda bulunmak yetkisini verdiğinden ve Türk hükümetile Birleşik Devletler hükümeti böyle bir yardım yapılmasının Birleşmiş Milletler anlaşmasının esas gayelerine ulaşmayı sağlayacağı gibi ... Türk ve Amerikan milletleri arasındaki dostluk bağlarını daha çok takviye edeceğine..." şeklindeki bir başlangıçtan sonra, anlaşma ile,

1. 22 Mayıs 1947 tarihinde tasdik edilen kongre kararı çerçevesinde ABD'nin gerekli yardımı Türkiye'ye sağlayacağı ve Türkiye'nin bunu fiilen kullanacağı,

2. Amerikan yardımlarının tahsis edildiği amaçlar uğruna kullanılacağı ve yardımların kullanılmasını denetleyen Amerikalı görevlilere Türkiye'nin her türlü kolaylığı, yardımı sağlayacağı,

3. ABD basın ve radyo temsilcilerinin serbestçe çalışmaları ve açıklamalarını yapabilmeleri, bununla birlikte "Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın" yapması,

4. Yardım malzemesi, hizmet ya da bilgisinin emniyetinin iki ülke tarafından karşılıklı alınması ve bu yardım unsurlarının ABD'nin izni olmadan

⁸¹ Cumhuriyet, No:8183 (28 Mayıs 1947), s.3.

⁸² "Yardım Anlaşması", Cumhuriyet, No:8218 (1 Temmuz 1947), s.3.

⁸³ "Amerikan Yardımı", Cumhuriyet, No:8227 (10 Temmuz 1947), s.1.

⁸⁴ Cumhuriyet, No:8229 (12 Temmuz 1947), s.1; "Amerikan Yardımı Anlaşması imzalandı", Cumhuriyet, No:8230 (13 Temmuz 1947), s.1.

hiçbir şekilde devredilmemesi, Türk hükümeti görevlileri dışında kimsenin kullanamaması ve veriliş amaçlarından başka bir amaç için kullanılmaması,

5. Türkiye'ye verilen borç, kredi, hibenin bir başka devletten alınmış olan borcun ya da borç faizinin ödemesinde kullanılmaması,

6. Yardımın kesiliş şekli,

7. 12 Temmuz 1947 tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği,

8. Bu anlaşmanın ABD tarafından tescili,

gibi konularda taraflar mutabakata varmışlardır⁸⁵.

Anlaşmanın imzalanması nedeniyle Nadir Nadi, "Amerikan yardımı" başlıklı yazısında, Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'nın Türkiye'nin bağımsızlığını zedelediği yönündeki yaklaşımları sert bir şekilde eleştirmiş ve Türkiye'nin hürriyetçi bir işbirliğine girdiğini iddia ederek, anlaşmaya muhalif olanları cevaplandırmaya çalışmıştır⁸⁶.

Türk-Amerikan Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte iki devlet arasındaki yardım meselesi daha çok hazırlıkların tamamlanması ve sevkiyatın başlaması etrafında dönüp dolaşmıştır.

Türkiye'de Amerikan Araştırma Heyetleri

Türk-Amerikan yakınlaşma süreci içinde, Türkiye'ye mali, iktisadi ve askeri yardım yapılması düşüncesi ağırlık kazanınca, Amerika'dan bazı teknik uzman grupları bu alanlarda incelemeler yapmak amacıyla Türkiye'ye gelmişlerdir⁸⁷.

Amerika'dan ilk askeri heyet General Oliver başkanlığında 22 Mayıs 1947'de Türkiye'ye gelmiştir. Bu heyet çeşitli resmi temaslarda bulunmuş⁸⁸ ve çalışmalarını tamamladıktan sonra 15 Temmuz'da Türkiye'den ayrılmıştır⁸⁹. Bu

⁸⁵ "Anlaşmanın metni", *Cumhuriyet*, No:8230 (13 Temmuz 1947), s.1,3.

⁸⁶ Nadir Nadi, "Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8232 (15 Temmuz 1947), s.1,3.

⁸⁷ "Amerikalıların yurdumuzdaki tetkikleri", *Cumhuriyet*, No:8148 (23 Nisan 1947), s.3; "Türk-Amerikan askeri görüşmeleri bitiyor", *Cumhuriyet*, No:8183 (28 Mayıs 1947), s.1; "Amerikan Mali Heyeti Ankara'da", *Cumhuriyet*, No:8299 (22 Eylül 1947), s.1,3; Feridun Ergin, "İktisadi vaziyetimiz için Amerikalıların fikirleri", *Cumhuriyet*, No:8223 (6 Temmuz 1947), s.2.

⁸⁸ "Evvelki gün gelen Amerikan askeri heyeti", *Cumhuriyet*, No:8179 (24 Mayıs 1947), s.1; *Cumhuriyet*, No:8180 (25 Mayıs 1947), s.1; "Amerikan yardımına dair Salih Omurtag'ın demeci", *Cumhuriyet*, No:8258 (10 Ağustos 1947), s.1.

⁸⁹ "Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8216 (29 Haziran 1947), s.1,3.

askeri heyetler, kendi içinde hava, deniz ve kara gruplarına ayrılmış ve çalışma alanlarına göre Samsun, Merzifon, Mersin, İskenderun, İstanbul, Antalya ve Marmaris gibi birçok kente seyahatler düzenlemişler, buralarda incelemelerde bulunmuşlardır⁹⁰.

Amerikalı uzmanlar, üretim ve sanayi bölgelerinde de araştırmalar yapmışlar ve bu araştırmalarına bağlı olarak yaptıkları değerlendirmelerde özellikle ulaştırma araçlarının yetersizliğine vurgu yapmışlardır⁹¹. Geniş bir yol ağının zorunluluğu, ekonomiyi kalkındırmak için sanayi yerine ziraat alanına önem verilmesi gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Amerikalı uzmanlar, demiryolu inşaatı ve işletmesinin pahalı olacağı bahanesiyle karayolu inşasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir⁹² ki zaten bu saptamaları ileri sürmelerinin hemen sonrasında, Amerikan Yollar İdaresi Başkan Yardımcısı Hitls başkanlığında bir ekip Türkiye’de incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemeler sonucunda, Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Amerikan yardım malzemesinin bir kısmının yol inşaatında kullanılacağını ve hazırlanan planlar doğrultusunda ilk önce İskenderun-Erzurum yolunun yapılacağını, ayrıca Mersin-Ankara yolunun da Konya içinden geçirilmeye çalışılacağını açıklamıştır⁹³. Bu çalışmalar içinde, 1947 ortalarından itibaren yaklaşık on ay boyunca Türkiye’deki demiryolları üzerinde araştırmalarda bulunan ve yirmi beş tane rapor hazırlayan M. Kirk’in de önemli bir payı olmuştur. Kirk raporlarında, demiryollarındaki çalışma durumunun iyi, ancak memur sayısının fazla olduğunu belirtmiştir. Bu raporlarda yeni demiryollarına değil, bunları besleyecek şose yolların inşasına ihtiyaç duyulduğu ileri sürülmüş; köyleri demiryollarına ve pazarlara bağlayan yolların ıslahı ile iktisadi şartların gelişeceğine yer verilmiştir⁹⁴. 1948 yılı yazında ise, iki ülkenin çalışmaları çerçevesinde Bayındırlık Bakanlığı Bakım Dairesi Başmühendisi Veysi Diker’in, verilecek bayındırlık malzemelerini tespit etmek üzere Amerika’ya gitmesi kararlaştırılmıştır⁹⁵. Bununla birlikte, yol yapımı için Amerika’dan gelen yardım malzeme ve makinelerinin bakımıyla kullanım yöntemlerinin incelenmesi ve gerekli kararların alınması için 3 Kasım

⁹⁰ “Türk-Amerikan askeri görüşmeleri bitiyor”, **Cumhuriyet**, No:8183 (28 Mayıs 1947), s.1; **Cumhuriyet**, No:8185 (30 Mayıs 1947), s.1; “Amerikan deniz heyeti Samsun ve Merzifon’da”, **Cumhuriyet**, No:8218 (1 Temmuz 1947), s.3.

⁹¹ Feridun Ergin, “İktisadi vaziyetimiz için Amerikalıların fikirleri”, **Cumhuriyet**, No:8223 (6 Temmuz 1947), s.2; “Amerikalı iktisadçılar bizi nasıl buldular?”, **Cumhuriyet**, No:8202 (15 Haziran 1947), s.1.

⁹² Feridun Ergin, “İktisadi vaziyetimiz için Amerikalıların fikirleri”, **Cumhuriyet**, No:8223 (6 Temmuz 1947), s.2.

⁹³ “Amerikan malzemesi ile yapılacak yollar”, **Cumhuriyet**, No:8399 (3 Ocak 1948), s.1,3.

⁹⁴ “Amerikalı demiryolcu M. Kirk’in intibaları”, **Hürriyet**, No:17 (17 Mayıs 1948), s.1,5.

⁹⁵ “Amerikanın bize vereceği bayındırlık malzemesi”, **Akşam**, No:10709 (7 Ağustos 1948), s.2.

1948'de İskenderun'da, Bayındırlık Bakanlığı Makine Grup Amiri Zafer Pamir başkanlığında bir kongre toplanmıştır⁹⁶.

Amerika'dan gelen gruplar içerisinde, Weston Thornburg başkanlığındaki heyetin ayrı bir yeri vardır. Thornburg ve ekibinin Türkiye'ye gelişi, yardım konusu dışında ve hatta bu mesele gündeme gelmeden daha önce kararlaştırılmış olması nedeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Yirminci Asır Fonu Müessesesi gibi özel bir kurum tarafından gönderilmesi ise bu ekibin başka bir ilginç yönünü oluşturmaktadır. Thornburg, geliş sebebini birkaç başlık altında toplamıştır. Bunlar: a) İktisadi, mali, kültürel, zirai ve endüstriyel sahalarda Türkiye'nin durumunu öğrenmek, b) Bu alanlarda problemleri belirlemek, c) Problemlerin aşılması için ne yapılabileceğini değerlendirmek, d) Türkiye'nin neye ihtiyacı olduğunu ve Amerika'nın ne verebileceğini tespit etmek ve Türkiye'nin Amerika'da tanıtımını yapabilmek, e) Bu üzerinde durulacak konuların ne şekilde telif ve tatbik edilebileceğini araştırmaktır. Kendi ifadeleriyle, özel Amerikan sermayesi Türkiye'ye nasıl girebilir, girmesi isteniyor mu gibi sorular üzerinde çalışacaklarını açıklamıştır⁹⁷.

Thornburg, verdiği bir konferansta özel sanayiye yeteri kadar yer verilmediğini söylemiştir⁹⁸ ve 1949'da yayınlanan "Türkiye: Bir İktisadi Değerlendirme" başlıklı raporunda da, "Devletçiliğin temel dayanağı ... teoriye ilgisiz bir bürokratik yönetici sınıftır ... mevcut sisteme o kadar bağımlıdır ki, onun küçültülmesine karşıdır. Bu bürokrasi üretim araçları üzerindeki kontrolünü kaybederse, en güçlü iktidar araçlarından birini kaybetmiş olur." yorumunu yapmaktadır. Thornburg'a göre demokrasiye gidilmek isteniyorsa yapılacak şey, "ekonominin tek parti idare cihazı yerine üretici ve tüketici olarak bütün halkın lehine" işlemlerini sağlamaktır. Rapor, Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında tarıma öncelik veren, devletçiliği, ancak temel alt yapı yatırımlarına adan ve eğitim, sağlık gibi alanlarda, bu çerçevede rasyonel önerilerde bulunan bir model sunmaktadır.

Bu rapor değerlendirilirken, bir takım unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle, Yirminci Asır Vakfı, Amerikan iş çevreleri ile yakın ilişkili bir kurumdur. İkinci olarak, bu raporun teorik ve tarafsız bir inceleme olmadığını belirtmek gerekir. Zaten önsözünde, Türkiye'nin komünist yayımlara karşı anahtar bir mevkide yer aldığı söylendikten sonra, Amerikan özel girişiminin daha etkili bir dış iktisat siyaseti yürütülebilmesi için gerekli

⁹⁶ "Amerika'dan gelen yardım malzemesi", **Akşam**, No:10796 (4 Kasım 1948), s.3.

⁹⁷ Mekki Said Esen, "Amerikalıların yurdumuzdaki tetkikleri", **Cumhuriyet**, No:8148 (23 Nisan 1947), s.3.

⁹⁸ "Amerikalı uzmanların tenkidleri ve sanayiciler", **Cumhuriyet**, No:8280 (3 Eylül 1947), s.1.

entelektüel hammaddeyi sağlamasının öngörüldüğü yazmaktadır⁹⁹. Thornburg'un, bu nitelik ve çizgideki çalışmaları ile ilişkili Türkiye'de konferans verdiği günlerde, Truman da 2 Eylül 1947 tarihinde Rio de Janeiro'da toplanan Amerikalılararası Savunma Konferansı'nda, Amerikan kaynaklarının hudutsuz olmadığını ve bu kaynakların "hürriyete ve itimada en fazla faydalı olacakları" yerde kullanılacağını, Türkiye ve Yunanistan'ın buna bir misal olduğunu söylemiştir¹⁰⁰.

Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir makalesinde Feridun Ergin, Amerikalıların iktisadi durumumuz hakkındaki yaklaşımlarını değerlendirmiştir. Bu yazısında Amerikalıların sanayi yerine ziraat alanında kalkınmanın gerektiği gibi tavsiyelerini eleştirmiş, Türkiye'de devletçiliğin zorunlu olarak uygulandığı, gümrük tarifelerinin düzenlenerek özel sermayeye çalışma imkanı kazandırılabilceğini belirtmiştir. Aynı yazıda çalışma veriminin ve karşılığının (ücretlerin) arttırılmasını tavsiye etmiş, ülkede sanayileşmenin geç başlamasının sanayide iş bölümü ve uzmanlaşmanın geri kalmasına yol açtığını savunmuştur. Tarım üretiminin düşüklüğü ile doğa şartlarına bağlılığı bağdaştırmış ve "Çalışma verimindeki düşüklük tarihi etkilerin ürünüdür. Ziraate yapılan yatırım, bunları ortadan kaldırmaya yetmez çünkü kırsal kesim muhafazakardır. Ziraat işletme sistemlerinde, reform hareketleri daha güç gerçekleşir. Kırsal kesimin ruh durumu sanayi alanına da yansımakta, çalışan, iş gününü doldurmaya çalışmaktadır. Bu anlayışla mücadele iş hacmini genişletmek, sanayiye hız vermek, psiko-teknik ilkelerle çalışma şartlarını düzenlemek kabildir. Kalkınma çaresi, kar amacı ve rekabet şartları içinde çalışan geniş bir sanayin kurulmasındadır." ifadeleriyle Amerikalı uzmanların görüşlerine karşılık vermiştir¹⁰¹.

Amerikan Yardımları

Amerikan Yardım Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, bu programın işleyebilmesi için, Reconstruction Finans Corporation tarafından 100 milyon dolar avans çıkarılmıştır¹⁰². Bu finansmanın sağladığı destekle yardım hazırlıkları tamamlanma aşamasına gelmiştir. Bu durum, Türk basınında da yansımaları bulmuş ve gazetelerde yapılacak yardımla ilgili haberler yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Aynı günlerde, Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı

⁹⁹ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 2003, s.95-97.

¹⁰⁰ *Cumhuriyet*, No:8280 (3 Eylül 1947), s.1,3.

¹⁰¹ Feridun Ergin, "İktisadi vaziyetimiz için Amerikalıların fikirleri", *Cumhuriyet*, No:8223 (6 Temmuz 1947), s.2.

¹⁰² *Cumhuriyet*, No:8180 (25 Mayıs 1947), s.1; *Cumhuriyet*, No:8185 (30 Mayıs 1947), s.1,3.

Robert Lovett, Türkiye'ye temin edilecek askeri malzemenin önemli bir miktarının gemilere yüklenmek için hazırlandığını kamuoyuna açıklamıştır¹⁰³. Bu gelişmeler İngiltere'de de ilgi uyandırmıştır. Nitekim Ağustos ayında İngiliz haber ajansı Britanova, Amerika'nın Türkiye'ye 23 milyon İngiliz lirası tutarında silah yollayacağı, bunun dışında Türk ordusu için 2 milyon İngiliz lirası daha harcanacağı hakkında haber yayınlamıştır¹⁰⁴.

1948 yılının Şubat ayında ise, Amerikalı ve Türk yetkililer arasında, Türk Hava Kuvvetleri'nin takviye edilmesi kararına varılmıştır. Öyle ki o günlerde gündeme gelen 125 milyonluk yeni bir yardımın yarısının hava kuvvetlerine ayrılacağı yolunda söylentiler basında yer almıştır¹⁰⁵. Bu görüşmelerden yaklaşık bir ay sonra, Türkiye'ye ilk savaş uçakları ulaşmıştır. 17 Mart 1948'de Ankara'da bulunan Amerikan Askeri Yardım Heyeti Havacılık Kısmı Başkanı General Hoag, düzenlediği basın toplantısında Türkiye'ye ilk teslim edilen uçakların A-26 hafif bombardıman uçakları olduğunu ve 45 Türk hava subayının Amerika'da eğitim aldığı açıklamıştır¹⁰⁶.

Hong'un açıklamasından iki gün sonra 19 Mart 1948'de, hem 16 Mart günü Türkiye'ye gelen uçaklar resmen teslim alınmıştır, hem de Amerikan yardım malzemesinin ilk partisi Rize adlı şilep aracılığı ile Türkiye'ye ulaşmıştır¹⁰⁷. 19 Mart tarihinden itibaren çeşitli tarihlerde, daha çok deniz

¹⁰³ "Amerikadan gönderilecek malzeme gemilere yükleniyor", *Cumhuriyet*, No:8275 (29 Ağustos 1947), s.1; "Türkiye'ye gönderilecek askeri malzeme", *Cumhuriyet*, No:8281 (4 Eylül 1947), s.1; "Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8297 (20 Eylül 1947), s.1,3.

¹⁰⁴ "Amerikanın bize verdiği silahlar yola çıkarılıyor", *Cumhuriyet*, No:8260 (12 Ağustos 1947), s.3. 1947 yazında Amerikan'ın yapacağı yardımlar hakkında çelişkili bir takım haberler de dikkat çekmektedir. 17 Temmuz'da *Cumhuriyet*'te on geminin Türkiye'ye verileceği haberi (No:8234, s.1) ertesi gün, 2.782.000 dolar değerindeki bu gemilerin yardımla ilgili olmadığı şeklinde düzeltilmiştir (*Cumhuriyet*, No.8235, s.1,4). Fakat 21 Ağustos tarihinde yine *Cumhuriyet*'te iki petrol, iki Victory tipi gemi ve altı yük gemisinin 100 milyon dolarlık yardım programına dahil olarak Türkiye'ye teslim edildiği ve bu gemiler için 7 milyon 400 bin lira verileceği yazmaktadır. Ayrıca gazeteye göre bu gemilerin Amerikan tersanelerinde tamiri için de 6 milyon dolar sarf edilecektir (No:8267, s.1).

Bundan başka *Cumhuriyet* 10 Ocak 1948'de Türkiye'ye Nisan ayında, onbeş savaş gemisi verileceğini, bunların arasında 1500 tonluk dört denizaltı, bir gazolin, bir tamirat, sekiz motorlu mayın tarayıcı ile bir ağ dökme gemisinden oluştuğunu ve bunların yardım programına dahil olduğunu yazmıştır (No:8406, s.1,4).

¹⁰⁵ *Cumhuriyet*, No:8439 (12 Şubat 1948), s.1.

¹⁰⁶ "Amerika bize her cins ve tipten uçaklar veriyor", *Cumhuriyet*, No:8474 (18 Mart 1948), s.3.

¹⁰⁷ "Amerikan yardım malzemesinin ilk partisi dün geldi", *Cumhuriyet*, No:8476 (20 Mart 1948), s.1. 26 Mayıs 1948 tarihli *Hürriyet* gazetesi, Türkiye'ye ilk yardım malzemesini Joe Man adlı bir Amerikan gemisinin getirdiğini yazmıştır. *Hürriyet*, No:26 (26 Mayıs 1948), s.1,4.

nakliyesine dayalı olarak Amerika'dan yardım malzemeleri Türkiye'ye gelmeye başlamıştır¹⁰⁸.

- ¹⁰⁸ Türkiye'ye gelen Amerikan yardım malzemeleri ile ilgili haberlerden bazı örnekler:
 General Mc Bride, gelen ilk yardım gemisinden sonra beş geminin daha yolda olduğunu açıklamıştır. Üç gün sonra on bin ton malzeme yüklü bir gemi gelecektir. 1 Mayıs'a kadar yardım programı dahilinde yer alan bütün uçaklar Türkiye'ye ulaşmış olacaktır (**Cumhuriyet**, No:8481 [25 Mart 1948], s.1,4).
 Amerika'dan 100 uçak daha yola çıkarıldı. Askeri yardım programı mucibince Türk hükümetine bir parti uçak teslim edecek olan Siboney uçak gemisi hareket etmiştir. Türkiye'ye uçak taşıyan bu ikinci gemi 15 Mayıs'ta Yeşilköy'de bulunacaktır. Rendova uçak gemisi 1 Nisan'da San Fransisco'dan hareket etmişti. 15 Haziran'da Norfolk'tan hareket edecek olan Palau uçak gemisi ise üçüncü parti uçağı Türkiye'ye götürecektir (**Hürriyet**, No:4 [4 Mayıs 1948], s.3).
 Türkiye'ye verilen dört denizaltı, Yunanistan'a uğrayacak (**Hürriyet**, No:8 [8 Mayıs 1948], s.4).
 Yeni Amerikan malzemesi geldi. Çoruh şilebi Amerikan yardım malzemesini hamilen limanımıza (İskenderun) gelmiştir. Malzeme süratle boşaltılmaktadır (**Hürriyet**, No:9 [9 Mayıs 1948], s.1).
 Yardım Kanunu ile bize verilen 4 denizaltı bugün İzmir'e geliyor (**Hürriyet**, No:11 [11 Mayıs 1948], s.1).
 Geçen hafta şehrimize gelen Rendova Amerikan uçak gemisinden sonra ayın 15'inde Silonay (Siboney olması gerekir) adlı yeni bir gemi gelecektir (**Hürriyet**, No:11 [11 Mayıs 1948], s.2).
 İskenderun'a yardım malzemesi getiren şilepler: Çoruh şilebi, Amerika'dan İskenderun'a getirmiş olduğu 6695 tonluk yardım malzemesini boşaltmış ve krom yüklemeye başlamıştır. Amerika'ya hareket edecektir. 2965 ton malzeme ile bir müddetten beri yolda bulunan Kastamonu da İskenderun'a varmıştır (**Hürriyet**, No:12 [12 Mayıs 1948], s.2).
 İzmir limanına gelen yeni denizaltılara 23 Mayıs'ta törenle bayrak çekilecektir (**Hürriyet**, No:13 [13 Mayıs 1948], s.1).
 Joe E. Mann ve Noah Brown isimli iki Amerikan gemisi, askeri malzeme yüklü olarak 20 Mayıs'ta limanımıza gelecektir. Yine Amerikan bandıralı Hero Vey adlı gemi ay sonunda Derince'ye gelerek yükünü boşaltacaktır. 15 Mayıs'ta limanımıza gelecek Siboney uçak gemisinden başka, Haziran'ın birinde Palaw (Palau olması gerekir) uçak gemisinin geleceği bildirilmiştir (**Hürriyet**, No:13 [13 Mayıs 1948], s.2).
 Siboney boşaltılıyor: Amerikan Uçak Gemisi Siboney, Rendova gibi talim uçakları getirmiştir (**Hürriyet**, No:17 [17 Mayıs 1948], s.5).
 Kastamonu şilebi, Amerika'ya krom götürecektir (**Hürriyet**, No:19 [19 Mayıs 1948], s.2).
 Yardım malzemesi getirecek Amerikan gemileri: Noah Brown yükünün bir kısmını boşaltıp, İstanbul'a yola çıkmıştır. Wol Verine State ise 28 Mayıs'ta limanımıza ulaşacaktır. Palao (Palau olması gerekir) uçak gemisi 1 Haziran'da İstanbul'da olacaktır. Bu gemide bombardıman uçakları bulunmaktadır (**Hürriyet**, No:23 [23 Mayıs 1948], s.2).
 Joe Man adlı Amerikan gemisi İzmir'e malzeme getirmiştir. Bu gemi Türkiye'ye ilk yardım malzemesini getiren gemi olup, bu ikinci seferidir (**Hürriyet**, No:26 [26 Mayıs 1948], s.1).
 Amerika'dan 25 harp gemisi daha geliyor. Eylül'den sonra Türkiye'ye ikinci 100 milyon dolarlık yardım faslı başlıyor (**Hürriyet**, No:26 [26 Mayıs 1948], s.1,4).

Edirne şilebi 7 ton malzeme getirmiş, tahliyesini tamamlamıştır. Çoruh ise henüz yoldadır. Rize şilebi de 4000 ton krom ile Amerika'ya yola çıkmıştır (Akşam, No:10679 [8 Temmuz 1948], s.3).

James Krig gemisi römork, makineli tüfek ve yedek parçaları getirmiştir (Akşam, No:10699 [28 Temmuz 1948], s.3).

Kars şilebi 3500 ton yardım malzemesi ile New-York'tan yola çıkmıştır. Çoruh, İskenderun'dan krom yükleyip Amerika'ya gidecektir (Akşam, No:10703 [1 Ağustos 1948], s.3).

John Mc Carley adlı Amerikan gemisi İskenderun'da yükünü boşaltmış kalan yükünün tahliyesi için İstanbul'a yola çıkmıştır (Akşam, No:10705 [3 Ağustos 1948], s.4).

Yozgat adlı şilep askeri malzemeler ile Amerika'dan gelmektedir. Kastamonu ise askeri malzemelerle İskenderun'a gelmiş olup yükünü boşaltınca İstanbul'a hareket edecektir (Akşam, No:10707 [5 Ağustos 1948], s.3).

S.S. South Star adlı gemi İstanbul'da yükünü boşaltmaktadır (Akşam, No:10723 [21 Ağustos 1948], s.3).

470 tonluk bir Amerikan gemisi askeri yardım malzemesi getirmiştir (Akşam, No:10749 [16 Eylül 1948], s.3)

De Soto şilebi kamyon, jeep vs. yardım malzemesi getirmiştir (Akşam, No:10758 [25 Eylül 1948], s.2).

Sera Gewett adlı gemi çeşitli kamyon ve römorkdan oluşan yardım malzemesini Derince'de boşaltmaya başlamıştır. Fouth Salt Star adlı gemi ise bugün İstanbul'a gelecektir (Akşam, No:10781 [20 Ekim 1948], s.3).

Madaket S. S. 21 Ekim günü muhtelif motorlu araçları Derince'ye getirmiş ve tahliyeye başlamıştır (Akşam, No:10783 [22 Ekim 1948], s.7).

Amerikalılar bize iki hafif kruvazör, dört muhrip, iki denizaltı verecekleri haberinin bir kısmı gerçekleşti. Şimdilik Benson ve Charles F. Hughes muhripleri verilmektedir (Akşam, No:10797 [5 Kasım 1948], s.5).

22 Kasım'da F.F. Fairil şilebi kamyon, kamyon yedek parçaları, istihkam ve muhabere malzemelerini Derince'ye getirmiş, tahliyeye başlamıştır (Akşam, No:10815 [23 Kasım 1948], s.2).

Kars şilebi getirdiği yardım malzemesinin bir kısmını İskenderun'a boşaltmış, kalanını İzmir ve Derince'de boşaltacaktır (Akşam, No:10828 [6 Aralık 1948], s.2). 5 Aralıkta Dördüncü grup, Dakota C 47 nakliye uçakları gelmiştir (Akşam, No:10828 [6 Aralık 1948], s.3).

Executeur adlı gemi kamyon ve parçalarından oluşan yükünü Derince'de boşaltmaya başlamıştır (Akşam, No:10860 [7 Ocak 1949], s.2).

Amerikan bandıralı Yaka vapuru çeşitli motorlu araç ve bunların yedek parçalarından oluşan yükünü İstanbul'da boşaltmaktadır (Akşam, No:10872 [19 Ocak 1949], s.3).

Noah Brown adlı gemi çeşitli kamyonlar ve sıhhi malzemedden ibaret yardım malzemesini İstanbul'da tahliyeye başlamıştır (Akşam, No:10901 [17 Şubat 1949], s.3).

Avizbah adlı gemi bir kısım yükünü İzmir'de boşaltarak, yol yapım malzemelerinin tahliyesi için İskenderun'a hareket etmiştir (Akşam, No:10903 [19 Şubat 1949], s.2).

Bir Amerikan gemisi önemli miktarda yardım getirdi (Akşam, No:10911 [27 Şubat 1949], s.2).

Georgia Uhler vapuru çeşitli kamyonlar ve bunların yedek parçalarından oluşan yükünü Derince'ye boşaltmaktadır (Akşam, No:10918 [6 Mart 1949], s.2).

USS Mc Calla adlı Amerikan muhribi bize veriliyor (Akşam, No:10914 [2 Mart 1949], s.1).

Kastamonu şilebi 10 Martta getirdiği Amerikan yardım malzemesini boşaltmaya başlamıştır (Akşam, No:10923 [11 Mart 1949], s.2)

Türkiye’de bulunan Amerikan askeri grubunun Deniz Kısmı Şefi Amiral Seetle, Gölcük Tersanesi’nde incelemelerde bulunmuş, 1948 Şubat başlarında, tersanenin ıslah ve takviyesi, Türk okullarının modernizasyonu ve Türk denizcilerinin yetiştirilmesi amacıyla, olanakları nispetinde teçhizatın temin edileceği ve gerekli teknik bilginin sağlanacağı yolunda bir demeç vermiştir¹⁰⁹. Bu demeçten yaklaşık bir yıl sonra 19 Aralıkta, Türkiye’ye gelen Amiral W. Radford, Türk donanmasına yardımın arttırılacağını açıklamıştır¹¹⁰. Türk yetkililer, Radford başkanlığındaki heyetle, Amerikan askeri yardımı çerçevesinde, dört muhrip ve iki denizaltı alabilmek için görüşmelerde bulunmuşlardır¹¹¹.

Truman Doktrini’ne bağlı olarak Amerikan Kongresi’nden çıkarılan Yardım Kanunu’nun önemli bir yönü de, yardımların kullanımının denetimi ve yardım alan ülkenin personelini yetiştirilmesi¹¹² amacı ile oraya Amerikan personelini gönderilmesiydi. Nitekim *The Readers Digest* dergisinin Ekim 1948’deki değerlendirmesine göre, Türkiye’nin de içinde bulunduğu 17 ülkede Amerikan askeri heyeti faaliyet göstermektedir.

Türkiye’de ordu, deniz ve hava kuvvetleri olmak üzere üç Amerikan heyeti faaliyet göstermiştir¹¹³. General Oliver’ın yerine atanan Amerikan Askeri Heyeti’nin Başkanı General Mc Bride’in Şubat 1948’deki açıklamalarından anlaşıldığına göre, Türkiye’de kendi idaresindeki askeri heyetin tam kadrosu 260 kişidir¹¹⁴. Amerika Havacılık Bakanı W. Stuart Smyngton ve ABD Hava Kuvvetleri Komutanı Hoyt S. Wandenber, Türkiye’ye yaptıkları ziyaret sırasında düzenledikleri basın toplantısında, Türkiye’de görev alan subay ve personelin dikkat ve itina ile en iyiler arasından seçildiğini iddia etmişlerdir. Askeri personelleri ile övünen Amerikalılar, istenilen malzemenin % 72’sinin Türkiye’ye geldiğini, bunların içerisinde P 47 ile A 26 uçaklarının da bulunduğunu söylemişlerdir¹¹⁵.

Türkiye’ye yardım malzemesi nakliyatı başladıktan sonra, Amerikalı yetkililer basına verdikleri demeçlerde propaganda niteliği taşıyan

¹⁰⁹ “Gölcük Tersanesi takviye edilecek”, *Cumhuriyet*, No:8431 (4 Şubat 1948), s.3.

¹¹⁰ “Amerikalılar donanmamıza yardımı arttıracaklar”, *Akşam*, No:10842 (20 Aralık 1948), s.1,2.

¹¹¹ “Dört muhrip”, *Akşam*, No:10843 (21 Aralık 1948), s.2.

¹¹² Mayıs 1948 başlarında, Türk ordu personelini, yeni askeri araç ve gereçlerin kullanım hakkında bilgilendirmeye yönelik bu kursların işlemeye başladığı, *Hürriyet* gazetesinin haberlerinden anlaşılmaktadır. *Hürriyet*, No:8 (8 Mayıs 1948), s.4.

¹¹³ “17 memlekette Amerikan askeri heyeti var”, *Akşam*, No:10792 (31 Ekim 1948), s.5.

¹¹⁴ *Cumhuriyet*, No:8439 (12 Şubat 1948), s.3.

¹¹⁵ “Amerika Hava Bakanı İstanbul’da”, *Akşam*, No:10719 (17 Ağustos 1948), s.2.

açıklamalarda da bulunmuşlardır. Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Heyeti (Turkish United States Army Group) üyelerinden M. John Souvallzi, Türkiye ziyareti sırasında, Türk ordusunun modern stratejinin en yeni yöntemlerine göre donatılmaya başlandığını söyleyerek, Türk ordusunun Avrupa'nın en modern ordusu olacağını ileri sürmüştür¹¹⁶. Amerikalılar, 1948 yazında yaptıkları diğer açıklamalarda da yardımın dakikası dakikasına işlediğini, bu yılın yardımının Kasım ayında tamamlanacağını ve ara verilmeden 1949 yılı programının uygulanmasına başlanacağını bildirmişlerdir. Yardımın büyük ölçüde tamamlandığını, Türkiye'nin elinde büyük sayıda uçak, tank, top ve askeri kamyonların bulunduğunu ifade ederek övünmeyi de ihmal etmemişlerdir¹¹⁷. Bu arada gönderilen malzemenin değeri hakkında farklı görüşler ortaya atarak propaganda yaptıkları da söylenebilir. *The Readers Digest* dergisine göre, Türkiye'ye gönderilen malzemeler "savaşın artanlar"¹¹⁸ olarak kabul edildiği için, bütün yardımın genel tutarı, malzemelerin gerçek fiyatının % 10'u üzerinden hesap edilmiştir. Bu hesaptan görüldüğü gibi, dergi, yardımın asıl değerinin bir milyar dolar olduğunu ileri sürmüştür¹¹⁹.

Türkiye ile ABD'nin, Truman Doktrini çerçevesinde işbirliğine girdiği dönemden itibaren gerek Yardım Kanunu çerçevesinde yapılacak ya da yapılan yardımlar, gerekse iki ülke arasındaki ticari ilişkiler basın aracılığı ile kamuoyunu oldukça fazla meşgul etmiştir. 1947 yılından itibaren, kamuoyuna basın tarafından sunulan gelişmeler, Amerika İthalat ve İhracat Bankası'ndan alınan kredilerden, Marshall Planı görüşmelerine ve Türkiye'nin Dünya Bankası'na borç için başvurmasına kadar uzanmaktadır. Amerikan askeri yardımlarının Türkiye'ye ulaşmaya başlaması ile birlikte, basında, bu ve benzer haberlerin sayısında artış görülmüştür.

Anadolu Ajansı'nın 1 Mart 1947 tarihli açıklamasına göre, Amerika İthalat ve İhracat Bankası, Türkiye'ye 62 adet lokomotif alımı için 4.905.000 dolarlık kredi açmıştır¹²⁰. Yıllık % 3.5 faizle verilen bu kredinin, 1 Nisan 1947'den itibaren, 1 Aralık 1953'e kadar 61 eşit taksit halinde ödenmesi

¹¹⁶ "Avrupa'nın en modern ordusu haline geliyor", *Hürriyet*, No:8 (8 Mayıs 1948), s.1,4.

¹¹⁷ "Türkiye'ye Amerikan Yardımı", *Akşam*, No:10706 (4 Ağustos 1948), s.2.

¹¹⁸ Türkiye'ye gönderilen malzeme savaş artığı olmakla birlikte, bunlar İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında üretilmiş olduklarından, Türk Ordusunun elinde bulundurduklarından çok daha modern olma özelliğine sahiptirler. Örneğin, Nisan 1948'den itibaren Proje 500 adı verilen bir operasyon çerçevesinde ABD Hava Kuvvetleri envanterinden çıkartılarak Türkiye'ye verilen uçaklar arasında, 241 P-47 avcı uçağı, 32 A-26 saldırı ve hafif bombardıman uçağı, 100 AT-6 ileri eğitim uçağı, 67 AT-11 eğitim uçağı ve 50 C-47 nakliye uçağı bulunmaktaydı. Baskın Oran, a.g.e., s.535.

¹¹⁹ "17 memlekette Amerikan askeri heyeti var", *Akşam*, No:10792 (31 Ekim 1948), s.5.

¹²⁰ *Cumhuriyet*, No:8096 (2 Mart 1947), s.3.

kararına varılmıştır¹²¹. Bu kredinin kullanıma açılmasından bir süre sonra “Amerika’nın Yeni Yardımları” başlığı altında bir takım söylentiler basında yer almıştır. Nitekim Amerika’nın Uluslararası kuruluşlardan Türkiye’ye 500 milyon dolarlık bir borç verdireceği yolunda haberler *Cumhuriyet* gazetesinin ilk sayfasında büyük puntolarla verilmiştir¹²². Bu haberleri basının Amerika lehinde yürüttüğü kampanya çerçevesinde değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü, ABD İthalat ve İhracat Bankası’ndan 500 milyon dolar borç alma çabaları sonuç vermeyince Türkiye, Dünya Bankası’na müracaat ederek 400 milyon dolar borç istemiştir¹²³. Diğer yandan, bu konu hemen gündemden düşmemiştir. *Hürriyet* gazetesi yaklaşık bir yıl sonra, Türk hükümetinin ödünç almak istediği 500 milyona karşılık, Beynelmilel İmar ve Kalkınma Bankası’nın 1950 senesine kadar uzanan dönem için 50 ile 100 milyon dolarlık bir kredi açacağı haberini vermiştir. Üstelik bu haberi “İktidar Partisinin israfları Beynelmilel Bankayı korkuttu” başlığı altında, çok partili hayatın eleştirel havası içinde değerlendirmiştir¹²⁴.

Associated Press, 23 Haziran 1947 tarihli yayınında, Birleşik Amerika İthalat ve İhracat Bankası tarafından Türkiye’ye, 100 milyon dolarlık yardım planı dışında, 25 milyon dolarlık bir kredinin açıldığını ve bankanın bu kredinin kullanılış kalemleri hakkında açıklamalar yaptığını bildirmiştir. Associated Press’in yayınına göre, ABD’ye ait olan bankanın kredinin kullanımı ile ilgili raporu: Türkiye, kredisinden 4.789.000 doları, Türkiye Devlet Demiryolları hesabına satın alınan 26 lokomotifin bir kısım bedeli olarak 2.515.000 dolar (Demiryolları 62 lokomotif satın almak için geçen Aralıkta 4.905.000 dolar kullanmıştı), Etibank Garp Linyit madenlerine 2 adet 1000 kilovatlık elektrik santrali alımına yardım için 354.000 dolar, İzmit Selüloz Müessesesine jeneratör ve santral alımı ile, Malatya Dokuma Fabrikalarına daha ucuz elektrik temininde kullanılmak üzere Sümerbank’a 615.000 dolar, yine aynı bankaya, İzmit Kağıd Fabrikasına bir istim kazancıyla diğer teçhizat almaya yardım etmek üzere 200.000 dolar, Ereğli Kömür Madenlerine, Guleman ve Ergani Krom ve Bakır Madenlerine teçhizat satın alınması için Etibank’a 895.000 dolar, yine aynı bankaya Soma Linyit Madenine teçhizat için 210.000 dolar, kalemlerinden oluşmuştur¹²⁵.

¹²¹ *Cumhuriyet*, No:8106 (12 Mart 1947), s.3.

¹²² “Amerikanın Türkiyeye Yeni Yardımları”, *Cumhuriyet*, No:8149 (24 Nisan 1947), s.1.

¹²³ “400 milyon dolarlık istikraz”, *Cumhuriyet*, No:8267 (21 Ağustos 1947), s.1,3.

¹²⁴ “İktidar Partisinin İsrâfları Beynelmilel Bankayı Korkuttu”, *Hürriyet*, No:7 (7 Mayıs 1948), s.1.

¹²⁵ “25 milyon dolarlık kredi”, *Cumhuriyet*, No:8211 (24 Haziran 1947), s.1,3.

Türkiye'nin yeni bir yardım doğrultusunda istekleri ve beklentileri 1948 yılında da sürmüştür. Bu arada ABD Dışişleri Bakanı Marshall demeclerinden birinde, yeni bir yardım konusunda Türkiye'nin ihtiyaçlarının araştırılacağını kamuoyuna açıklamıştır¹²⁶. Bu demecin ardından birkaç gün sonra ABD Dışişleri Bakanlığı, Kongre'den Türkiye ve Yunanistan'a müteakip bir askeri yardımda bulunmak için ek bir tahsisat isteyeceğini 7 Şubat günü resmen açıklamıştır¹²⁷. Truman da 16 Şubat 1948 tarihinde Kongre'den, Türkiye ve Yunanistan'a daha fazla tahsisat ayrılmasını istemiştir¹²⁸. Amerikan Senatosu'nun Dışişleri Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Dışişleri Bakanı Marshall ve Savunma Bakanı Forestall açıklamalarda bulunmuş ve 275 milyon dolarlık ek tahsisatın gerekliliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Marshall bu ek yardımın 75 milyon dolarlık bölümünün Türkiye'ye verileceğini bildirmiştir¹²⁹. Mart ayı içinde Türkiye ve Yunanistan'a ek yardım yapılmasını görüşen Dışişleri Komisyonu¹³⁰, 19 Martta bu yardımın yapılmasını kabul etmiş ve Senato'ya havale etmiştir¹³¹. Amerikan Senatosu ise, ek yardım tasarısını 23 Mart tarihinde onaylamıştır¹³². 1948 yılında yaşanan önemli bir gelişme de, bağımsız bir program çerçevesinde yürütülen Türkiye ve Yunanistan yardımlarının Amerikan Kongresi tarafından genel Dış Yardım Yasası'nın içine aktarılmasıdır. Böylece Truman Doktrini'nde bir kereye mahsusmuş gibi sunulan yardımlar süreklilik kazanmıştır¹³³.

Amerika'nın yeni yardımları konusu gündemden düşmemiştir. Nitekim ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Lowett, 1948 Ekim ayındaki bir demecinde, Kongre'de, 1949 Haziran ayının sonuna kadar olan süre boyunca Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardıma devam edebilmek için 225 milyon dolar tahsis edildiğini, bu miktarının Türkiye ile Yunanistan arasında nasıl paylaşılacağına daha sonra karar verileceğini açıklamıştır¹³⁴. 1948 Aralık ayında ise, Truman'ın 1949 yılı yeni Türk-Yunan yardım programının genişliğini

¹²⁶ "Türkiyeye yardıma dair Marshall'ın demeci", *Cumhuriyet*, No:8432 (5 Şubat 1948), s.1,3.

¹²⁷ "Amerikanın Türkiyeye yeni askeri yardımları", *Cumhuriyet*, No:8435 (8 Şubat 1948), s.1,3.

¹²⁸ "Türkiye ve Yunanistana yeni Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8444 (17 Şubat 1948), s.1.

¹²⁹ "Türkiye ve Yunanistana Amerikanın yeni yardımı", *Cumhuriyet*, No:8455 (28 Şubat 1948), s.1,3; "Amerikanın Türkiyeye munzam askeri tahsisatı", *Cumhuriyet*, No:8460 (4 Mart 1948), s.1,3.

¹³⁰ "Türkiye ve Yunanistana Amerikanın yeni yardımı", *Cumhuriyet*, No:8472 (16 Mart 1948), s.1; *Cumhuriyet*, No:8475 (19 Mart 1948), s.1.

¹³¹ "Türkiye ve Yunanistana yardım", *Cumhuriyet*, No:8476 (20 Mart 1948), s.1.

¹³² "Türkiye ve Yunanistana 275 milyon dolarlık yardım", *Cumhuriyet*, No:8480 (24 Mart 1948), s.1,3.

¹³³ Baskın Oran, a.g.e., s.534.

¹³⁴ "Amerikan yardımı", *Akşam*, No:10771 (8 Ekim 1948), s.1,4.

karara bağlayacağı yönünde haberlerle bu konu gündemdeki yerini korumuştur¹³⁵. 1949 Şubat sonlarında Dışişleri Bakanı Dean Acheson başkanlığında, Türkiye, Yunanistan, Çin ve Kore gibi Atlantik Paketi'ne dahil olmayan ülkelere yardım yapılması için yeni bir kanun tasarısı üzerinde çalışılmış ve bu yardımın 600 milyon doları bulacağına dair söylentiler ortaya çıkmıştır¹³⁶. Mart ayında Amerikalılar, hazırlığı tamamlanan tasarıyla Türkiye, İran, ve Yunanistan'a 1948 yılına oranla yardımın artırılması çabasına girmişlerdir¹³⁷. 6 Ekim 1949'da Karşılıklı Savunma Yasası'nın kabul edilmesiyle, yardımlar artık bu çerçevede değerlendirilmeye başlanmıştır. Amerikan yardımlarının yönetimi de Ekonomik İşbirliği İdaresine geçmiştir¹³⁸.

1947-1949 döneminde, Truman Doktrini'nde yer alan askeri malzeme yardımı da dahil olmak üzere, Türkiye'ye verilen Amerikan yardımının tutarı 152.500.000 dolardır. Bunun 147.500.000 dolarlık bölümü kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılırken, geriye kalan 5.000.000 dolar yol yapım çalışmaları için kullanılmıştır. Çünkü ABD, olası bir Sovyet saldırısının durdurulabileceği hat olarak planlanan Torosların güneyi ile İskenderun limanı arasında ikmal yollarının yapımına büyük önem vermiştir¹³⁹.

1950 yılında da, gerek Truman'ın, Türkiye ve Yunanistan'a 120 milyon dolar verileceği yönündeki açıklamaları, gerekse Dışişleri Bakanı Acheson'ın aslında biraz Marshall Planı ile ilişkili demeçleri, Amerikan yardımları ile ilgili çalışmaların yerini koruduğunu göstermektedir¹⁴⁰. Zaten 1951 yılına gelindiğinde Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımlarının miktarı toplam 400.000.000 dolara ulaşmıştır¹⁴¹.

Basında Truman'ın Kongre'ye Sunduğu Raporlar

Truman, Yardım Kanunu'nda öngörüldüğü şekilde Kongre'yi Türkiye ve Yunanistan'a yapılan Amerikan yardımları hakkında bilgilendirmiştir.

7 Ocak 1948'de Kongre'de yaptığı konuşmada, ABD'nin, Türkiye ile Yunanistan'a yabancı baskısına karşı bütünlüklerini koruyabilmeleri amacıyla

¹³⁵ "Amerika'nın yardımı", **Akşam**, No:10852 (30 Aralık 1948), s.1.

¹³⁶ "Amerika'nın munzam askeri yardımı", **Akşam**, No:10910 (26 Şubat 1949), s.1.

¹³⁷ **Akşam**, No:10936 (24 Mart 1949), s.1.

¹³⁸ Baskın Oran, a.g.e., s.534.

¹³⁹ Baskın Oran, a.g.e., s.534-535.

¹⁴⁰ "Acheson Teminat Verdi", **Kudret**, No:838 (20 Mayıs 1950), s.1,4; "Trumanın yeni demeci", **Kudret**, No:851 (2 Haziran 1950), s.1,4; "Askeri yardıma devam edilecek", **Kudret**, No:852 (3 Haziran 1950), s.1,4.

¹⁴¹ Baskın Oran, a.g.e., s.535.

esaslı surette yardım ettiğini açıklamıştır. Bu yardımın yapılmamış olması halinde Türkiye ve Yunanistan'ın durumlarının bambaşka olabileceğini ifade eden Truman, "Bu memleketlerin devam edecek olan tamamiyetleri Avrupa ve Ortasarkta harbin sebep olduğu hasarı tamire çalışarak istiklallerini muhafaza etmeye uğraşan diğer memleketler üzerinde kuvvetli bir tesir yapacaktır." demiştir.¹⁴²

16 Şubat 1948 tarihinde yardım programının uygulanmasına dair Kongre'ye sunduğu raporunda ise, 1947 yılı sonuna kadar Türkiye hesabına 19 milyon dolar değerinde askeri malzeme siparişi verildiğini, fakat 1947 yılının son üç ayı süresince sevkiyatın yüklü yapılamadığını belirtmiştir. Raporda, titizlikle hazırlanan planlara bağlı olarak askeri malzemelerin teslimlerinin düzenli bir şekilde devam edeceği beklentisinde olduklarını beyan etmiştir.¹⁴³ Truman, bu ikinci raporunda, 1947 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de 68 asker ve 8 sivil Amerikalıdan oluşan bir ekibin görev yaptığını, Türkiye'ye ayrılan 100 milyon doların yolların düzenlenmesi ve ordu modernizasyonunda kullanılacağını açıklamıştır.¹⁴⁴

4 Ekim 1948'de Truman yardımın uygulama yılının sonu münasebetiyle Kongre'ye yeni bir rapor vermiştir. Bu raporda, yardım planının, Türk askeri idaresinin bütün kollarını güçlendirmiş olduğu ve Türk kuvvetlerini modernize etme imkanı verdiği üzerinde durulmuştur. Raporun konusunu teşkil eden üç aylık dilimdeki teslimat toplamının, 1948 programının yaklaşık % 50'sine denk düşen 140.000 ton civarında olduğu, bu verilere Türkiye'nin kendi imkanları ile gönderilen gemi ve uçakların dahil olmadığı belirtilmiştir. Bunların yanı sıra raporda, Türk kara ve deniz programı hesabına 30 Haziran 1948'de son bulan mali yıl içinde yapılan teslimatın, tersaneler hariç olmak üzere 75.250.000 dolara ulaştığı ifade edilmiştir. Rapora göre, Birleşik Amerika ve diğer kaynaklardan gelen malzeme ve teçhizatı yaklaşık şu şekilde ayırmak mümkündür:

Hava kuvvetleri 13.108.278; Muhabere 10.216.845; İstihkam 4.506.830; Sıhhiye 346.080; Erbaşlar 503.850; Topçu 39.755.455; Deniz aşırı nakliye

¹⁴² "Truman'ın yardıma dair Kongreye verdiği rapor", *Cumhuriyet*, No:8404 (8 Ocak 1948), s.1.4.

¹⁴³ "Türkiye ve Yunanistana yeni Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8444 (17 Şubat 1948), s.3

¹⁴⁴ "Türkiyeye Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8445 (18 Şubat 1948), s.1.3.

4.686.372; Talim ve terbiye vs. 2.100.000; Muhtelif 16.290.000; toplam 75.250.000.¹⁴⁵

Deniz Yardımı: Topçu 2.594.763; Gemi tamir ve idame masrafı 2.817.852; Verilen gemilerin değeri 3.940.568; Muhabere ve elektrik malzemesi 1.153.756; Nakliye, ambalaj vs 1.167.267; Talim ve terbiye 1.260.622; toplam 12.934.828.

Truman'ın raporunda, Türk Kara Kuvvetleri için Piyade okulunda 90 mm'lik tanksavarlar ile zırhlı araçların kullanımı konularında, muhabere alanında kurslar düzenlendiği belirtilmiştir.

Hava kuvvetleri teçhizatının % 64'ü ve gönderileceği belirlenen uçakların % 75'i haziran sonuna kadar teslim edilmiştir. Bunun yanı sıra hava kuvvetleri için elliden fazla kurs düzenlenmiştir.

Deniz kuvvetlerine ise 23 Mayıs'ta, Brill, Boorfish, Blueback ve Chub isimli dört denizaltı teslim edilmiştir. 11 Haziranda ise, Norfolk'ta 11 küçük gemi (8 küçük mayın tarama gemisi, 1 ağ gemisi, 1 tanker, 1 atölye gemisi) devredilmiştir ki bunlar programın tamamını oluşturmaktadır. Denizcilere de özellikle denizaltıcılara bir takım kurslar verilmiştir.¹⁴⁶

Başkan Truman bir sonraki raporunu 6 Aralıkta vermiştir. Bu raporda yine, Türkiye'nin durumundan memnuniyet duyulduğu ifade edilmiştir. Raporda yer alan "Amerikan yardımı olmasaydı Türkiye'de iktisadi çözümler yaşanacak ve komünizme karşı mukavemeti güçleşecekti." ifadeleri kuşkusuz Türkiye'nin komünizme karşı ileri bir karakol görevi görmesiyle ve dolayısıyla yardımın amacına ulaşmış olması ile ilişkilidir. Yine bu çizgide raporda, Türklerin yardımdan istifade ederek güçlendikleri, bu yardım sayesinde hem ordu mevcudunun hem de ordudaki koşum hayvanlarının serbest kalarak, tarım ve endüstri alanlarında kullanılabilecekleri, bununla birlikte orduda yetiştirilen teknisyenlerin de elektrikçi, makinist, kaynakçı vs. olarak ileride Türk iktisadi hayatına katkıda bulunacakları üzerinde durulmuştur.

Rapora göre, Türk ordusuna ağır top, araba ve talim-terbiye malzemesi de dahil olmak üzere 50 bin tondan fazla teçhizat ve malzeme verilmiştir. Yalnız Eylül ayında 700 ton sikletinde motorlu araba teslim edilmiştir. Deniz yardımı planı gereğince verilen 11 gemi ve 4 denizaltının teslimi bu raporda da tekrar

¹⁴⁵ Verilen kalemlerle toplamları birbirini tutmamaktadır. Kaynağı bilinmemekle beraber baskı hatası olması ihtimal dahilindedir.

¹⁴⁶ "Amerikan yardımı", *Akşam*, No:10768 (5 Ekim 1948), s.2.

vurgulandıktan sonra Amerikalıların denetimindeki kurslara 3.000'i aşkın Türk Hava Kuvvetleri mensubunun katıldığı vurgulanmıştır.

Rapora göre, yol inşaat programı, 75 numaralı yardım kanunu ile tahsis edilen 5 milyon dolar ile finanse edilmiş, 30 Eylül tarihine kadar 4230 ton inşaa ve atölye teçhizatının teslim edilmesiyle, 5 milyon dolarlık tahsisatın % 94'ü tamamlanmıştır. Ayrıca, yol inşaat programında İskenderun-Ulukışla yolunun öncelikli hedef olduğu ve İskenderun-Toprakkale-Erzurum yolunun çalışmalarının hızlandırıldığı ve rapor hazırlanıncaya kadar yapılmış olan dört şosenin uzunluğu 1134 km olduğu belirtilmiştir. Raporda, Türkiye Bayındırlık Bakanlığı ile yapılan anlaşma gereğince, yardım programı tahsisatından verilen Amerikan teçhizat masrafları hariç olmak üzere, bütün yol yapım masraflarının ödenmiş olduğu ve 30 Haziran 1949'dan itibaren Amerikan yol heyetinin bütün masraflarının Bakanlık tarafından karşılanacağı açıklanmıştır.

Raporun genel verilerine göre, yardım programı gereğince Türkiye'ye 117.730.000 dolar tahsis edilmiştir. 88 milyon dolara varan malzeme ve teçhizatın devri için gereken hükümler belirlenmiştir. Aralık 1948'e kadar Türkiye'ye 59 milyon dolar değerinde teslimat ve hizmette bulunulmuştur. Türkiye'ye kendi vasıtalarıyla teslim edilen gemiler ve uçaklar hariç olmak üzere nakledilen mal tutarı 240.000 tonu bulmuştur¹⁴⁷.

1948 Ağustosunda yaptığı verdiği Amerikan bütçesi ile ilgili bir demecinde, Truman Türkiye ve Yunanistan'a yardımın, 1949 mali senesinde 385 milyon dolar olacağını beyan etmiştir¹⁴⁸. Truman'ın 1949 Mart ayı raporunda ise, Türkiye'ye 31 Aralık 1948 tarihine kadar toplam 96.870.000 dolarlık yardım yapılmış olduğuna ve bu yardımdan Türkiye'nin tam anlamıyla yararlandığına işaret edilmiştir¹⁴⁹. Bu Kongre'ye sunulan altıncı raporun sonunda, birikmiş "ankombrans" taahhütler ve "disponibilite" hakkında bilinen rakamlar verilmiş ve sipariş tarihiyle teslim tarihi arasında geçen zaman göz önünde tutularak, Mart 1949 sonrasında teslimine yetki verilen malzeme miktarının artırılması öngörülmüştür¹⁵⁰.

Truman 1950 yılında da Türkiye ve Yunanistan'a yardıma devam edileceğini açıklamıştır. Askeri yardım programının ikinci senesi münasebetiyle Amerikan Kongresi'ne gönderdiği mesajında, 1947'den beri yapılan yardım sonucunda Türkiye ve Yunanistan'da etkili sonuçlara ulaşıldığından bahsetmiş,

¹⁴⁷ "Başkan Truman'ın kongreye raporu", **Akşam**, No:10829 (7 Aralık 1948), s.2.

¹⁴⁸ "Türkiye ve Yunanistana yardım", **Akşam**, No:10718 (16 Ağustos 1948), s.1.

¹⁴⁹ "Trumanın Türkiye'ye dair kongreye raporu", **Akşam**, No:10930 (18 Mart 1949), s.1.

¹⁵⁰ "Türkiye'ye malzeme sevkiyatı arttırılacak", **Akşam**, No:10933 (21 Mart 1949), s.1.

Türkiye'nin savunma masraflarını arttıramayacağını belirtmiş ve yardıma devam edilebilmesi için 120 milyon dolar talep etmiştir¹⁵¹.

AMERİKAN YARDIMLARINA TEPKİLER

Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye Amerikan yardımı konusu, bu sürecin hemen başlarından itibaren, yani daha bu düşüncenin ilk ortaya çıktığı dönemden itibaren farklı kesimlerde farklı düzeyde tepkilere yol açmıştır.

Basın düzeyinde değerlendirildiğinde, Amerikan basınının Türkiye ile Amerika'nın yakınlaşmasına ve Amerika'nın Türkiye'ye yardımına son derece olumlu yaklaştığını söyleyebiliriz. *Evening Star*, *New-York Times*, *Wilwaukee Journal* ve *St. Louis Post Dispatch* gibi gazetelerin Amerika'nın dış politikasını destekleyici yazıları, Amerika'nın sözlerini yerine getirmeye kararlı olduğu gibi yorumları¹⁵² bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Walter Lippman'ın, Türkiye'yi Doğu'nun anahtarı olarak değerlendirmesi¹⁵³ ve Amerikalı yorumcu Edward Puroow'un, Amerika için Türkiye'nin Çin'den çok daha fazla önemli bir hale gelmiş olduğu gibi yorumları¹⁵⁴ da, bu kapsamda de ele alınmalıdır. Bunlar içerisinde en ilginç yorumu *The Readers Digest* dergisinin yaptığı söylenebilir. Dergi, yeryüzünde barış ve emniyeti sağlamak için asıl garantinin ABD'nin savaş gücü olduğunu ileri sürmüştür. Bununla beraber, Türkiye, Yunanistan ve İran'ın da içinde bulunduğu on yedi farklı ülkedeki Amerikan ekiplerinin, yardım işlerini yürütmek, yardım malzemelerinin kullanımını öğretmek ve (Sovyet Rusya'ya karşı) bu memleketlerin teşkilatlarının modernizasyonuna yardım etmekle görevli olduklarını söyleyerek¹⁵⁵, adeta Amerikan emperyalizmine kılıf uydurmaktadır. Tabii, Amerikan basınının bu olumlu yaklaşımı, Amerika'nın stratejik ve politik amaçları ile örtüşmesinden dolayı doğal karşılanabilir.

Türk basını ise bu konuda şaşkıncu derecede abartılı bir tavır takınmıştır. Nitekim, *The Economist*, Türkiye'nin Amerika yanında yer almasının diğer ülkelerde ender rastlanır bir şekilde ve genel olarak samimi bir şekilde desteklendiğini yazmıştır¹⁵⁶. Rahatlıkla söylenebilir ki bu dönemde Türk basını genellikle ABD lehine, buna karşılık Sovyetler aleyhine kesin ve yoğun bir

¹⁵¹ "Askeri yardıma devam edilecek", *Kudret*, No:852 (3 Haziran 1950), s.1,4.

¹⁵² "Amerikanın milli dış politikası", *Cumhuriyet*, No:8249 (1 Ağustos 1947), s.1.

¹⁵³ *Cumhuriyet*, No:8108 (14 Mart 1947), s.1,3.

¹⁵⁴ *Akşam*, No:10834 (12 Aralık 1948), s.1.

¹⁵⁵ "17 memlekette Amerikan askeri heyeti var", *Akşam*, No:10792 (31 Ekim 1948), s.5.

¹⁵⁶ "Türkiye ve Amerika", *Cumhuriyet*, No:8292 (15 Eylül 1947), s.1,3.

kampanya yürütmüştür. Bu kampanyanın öncelikli vurgusu Türk-Amerikan dostluğu olmuştur. Bu ya da benzer başlıklar altında verilen haberlerin çokluğu dikkat çekicidir. ABD Harbiye Bakanlığı Müsteşarı William H. Draper'ın "Memleketinizden çok derin intibalarla ayrılıyoruz. Aradaki dostluğun her sahada devamını diliyoruz."¹⁵⁷ sözleri bu ortam içinde çok da şaşırtıcı değildir. Basında, bu dostluk ile ilgili "Büyük bir Amerikan Filosu geliyor"¹⁵⁸, "Pan-American World Airways'in New-York Ankara hattının işletmeye girmesi"¹⁵⁹, "Amerika'da yapılan bir ankette rey verenlerin % 49'u yardımın münhasıran Türkiye'ye yapılmasını istediler"¹⁶⁰ ve "Geçen asır sonlarında Türk-Amerikan münasebetleri"¹⁶¹ gibi yazılarla Amerika lehine kampanya uzayıp gitmektedir.

Devrin, Nadir Nadi, Abidin Daver, Hüseyin Cahit Yalçın ve Memduh Yaşa gibi yazarları da, yorumlarında bu konu üzerinde durmuşlardır. Nadir Nadi bazı yazılarında, dünya barışı hesabına İngiliz-Amerikan dostluğunun Balkanlar-Akdeniz-Yakındoğu barışına ve özellikle Türk-Yunan dostluğuna bağlı olduğunu savunmuştur¹⁶². Türk-Amerikan yakınlaşmasını savunan Nadir Nadi, Türkiye'nin birbirine yabancı iki alemin ortasında bir kilit noktası teşkil ettiğini ve Türkiye-Amerika Yardım Anlaşması'nın iyimser ve idealist olduğunu ileri sürerek, Amerikan yardımı konusunda halkın bir takım olumsuz görüşlerle şüpheye düşürülmesine karşı çıkmıştır¹⁶³.

Abidin Daver¹⁶⁴ ise, bu sürecin başlarındaki yazılarında, Amerika'nın İngiliz taahhüdlerini üzerine alabileceğini belirtmiş ve Amerikan bankalarının, Türkiye'ye verebilecekleri kredilerin Rus tehditleri nedeniyle askıya alındığını, Rusya'ya karşı ABD'nin Türkiye'yi desteklemek zorunda olduğu yolunda bir takım görüşler üzerinde durmuştur¹⁶⁵. İlerleyen süreçte ise yardımın yetersizliğinden bahsederek, Türkiye'nin "Kızıl sele" karşı demokrasi cephesinde kendisinden beklenenleri yapabilmesi için yardımın arttırılmasını

¹⁵⁷ "Türk-Amerikan dostluğu", *Akşam*, No:10684 (13 Temmuz 1948), s.1.

¹⁵⁸ "Büyük bir Amerikan Filosu geliyor", *Cumhuriyet*, No:8113 (19 Mart 1947), s.1.

¹⁵⁹ "Türk-Amerikan dostluğu", *Cumhuriyet*, No:8080 (14 Şubat 1947), s.1; "Devrialem uçağı, dün geldi, sabaha karşı gitti", *Cumhuriyet*, No:8207 (20 Haziran 1947), s.1.

¹⁶⁰ "Yardım projesi, Ayan umumi heyetine verildi", *Cumhuriyet*, No:8129 (4 Nisan 1947), s.1.

¹⁶¹ Fuad Ezgü, "Geçen asır sonlarında Türk-Amerikan münasebetleri", *Cumhuriyet*, No:8127 (2 Nisan 1947), s.2; Fuad Ezgü, "Geçen asır sonlarında Türk-Amerikan dostluğu", *Cumhuriyet*, No:8151 (26 Nisan 1947), s.2.

¹⁶² Nadir Nadi, "Maksimos'un sözleri", *Cumhuriyet*, No:8119 (25 Mart 1947), s.1,3.

¹⁶³ Nadir Nadi, "Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8280 (3 Eylül 1947), s.1,3.

¹⁶⁴ *Cumhuriyet* gazetesinde yazan Abidin Daver, bu dönemde C.H.P. milletvekilidir. Tanıl Bora, "Türkiye'de Siyasal İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi: Amerika: En Batı ve Başka Batı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.3 (Modernleşme ve Batıcılık), İstanbul 2004, s.152.

¹⁶⁵ Abidin Daver, "Amerika Türkiyeye mali yardımda bulunmalıdır", *Cumhuriyet*, No:8104 (10 Mart 1947), s.1,3.

istemmiş ve ayrıca Türkiye ile ABD arasında bir askeri ittifak yapılmasının gerekli olduğunu iddia etmiştir¹⁶⁶. Daver, gelen yardımlar ve nitelikleri üzerinde de görüşlerini içeren yazılar yazmıştır. Abidin Daver, Hüseyin Cahit Yalçın gibi isimler, bazı yazılarında, Truman Doktrini'nin Türkiye'de işleyişini ve gelen yardım malzemelerinin kalitesini tartışmışlar, daha iyi yardım malzemesi verilmesi gerektiğini içeren görüşler ortaya koymuşlardır¹⁶⁷.

Amerika'da genellikle yardım konusunda tepkilerin olumlu olduğu söylenebilir. Öyle ki Unesco'nun bir toplantısı sonrasında yapılan basın konferansında, Dışişleri Müsteşarı William Benter, Truman'ın Türkiye'ye dönük politikası çerçevesinde Amerikan radyosunun bu ülke için kısa dalga üzerinden yayın yapacağını açıklamıştır¹⁶⁸. Ancak bazı önemli siyasi isimlerin ve bir takım derneklerin eleştirileri de söz konusu olmuştur. Eski Amerikan başkan adaylarından Cumhuriyetçi Alf Landon, Türkiye ve Yunanistan'a yardımın Sovyet Rusya ile çarpışmayı göze almak anlamına geldiğini söylerken¹⁶⁹, eski başkan yardımcısı Henry Wallace, yapılacak yardımlarla Amerikan'ın büyük servet kaynaklarının tüketileceğini söyleyerek, yardım projesini doğrudan doğruya eleştirmiş ve karşı çıkmıştır¹⁷⁰. Aslında bu konuda sesini en çok yükselten Henry Wallace olmuştur. Wallace, Türkiye'yi, demokrat olmayan ve iyi beslenmiş bir memleket olarak değerlendirmiş ve Truman'ın yardım teklifini protesto etmiştir. Bunun dışında, Amerikan Kongresi'nde de, zayıf da olsa farklı sesler yükselmiştir. Senatör Johnson, Truman ve yandaşlarını, Türkiye ve Yunanistan'da takip ettikleri politikalarla BM'i yıkmakla suçlamıştır¹⁷¹. Öte yandan, Demokrat senatörlerden Claude Pepper ve Glenn Taylor ile Temsilciler Meclisi üyesi John Blatnik, yardım konusunun Birleşmiş Milletler'e havale edilmesini istemişler ve bu yönde Kongre'ye bir öneri de sunmuşlardır¹⁷².

Amerika'da yardımlara karşı ortaya çıkan tepkiler içinde Ermeni lobisinin çalışmaları önemli bir yer işgal etmiştir. Türk basınında, Ermeni lobilerinin çalışmaları sonucunda Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı yardımın 1947 Nisan

¹⁶⁶ Abidin Daver, "Amerika, Türkiye ile tedarü bir ittifak yapmalı", *Cumhuriyet*, No:8210 (23 Haziran 1947), s.1,3.

¹⁶⁷ Abidin Daver, "Amerikanın bize verdiği harp gemileri", *Cumhuriyet*, No:8408 (12 Ocak 1948), s.1,3; "Sabah gazeteleri ne diyor?", *Akşam*, No:10782 (21 Ekim 1948), s.3.

¹⁶⁸ "Kongre kararından önce yardım yapılacak", *Cumhuriyet*, No:8120 (26 Mart 1947), s.3.

¹⁶⁹ *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.3.

¹⁷⁰ *Cumhuriyet*, No:8137 (12 Nisan 1947), s.3; "Wallace dün de nutuk söyledi", *Cumhuriyet*, No:8140 (15 Nisan 1947), s.1,3; "Amerikan yardımı", *Cumhuriyet*, No:8142 (17 Nisan 1947), s.3.

¹⁷¹ *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.3.

¹⁷² *Cumhuriyet*, No:8120 (26 Mart 1947), s.3.

sonuna kaldığına dair haberler çıkmış olması, bu yönde bir gösterge kabul edilebilir. Öte yandan Ermeni lobilerinin Türkiye aleyhinde faaliyetlerine karşılık New-York Rum Cemaati Başmetropolidi Atinagoras, Türkiye lehine propaganda yapmıştır¹⁷³. Atinagoras'ın bu tavrı, o dönemde iç çatışmalar yaşayan Yunanistan'daki hükümetin yaklaşımı ile de uyusmaktadır. Zaten Yunan Başbakanı Maksimos *Cumhuriyet* gazetesine verdiği özel demeçte, Türkiye ve Yunanistan'ın aynı safta yer aldıklarını, bu iki ülkenin Yakındoğu'da barışın en önemli unsurlarından ikisini teşkil ettiğini söylemiştir¹⁷⁴. Ermeni lobilerinin tepkilerine benzer bir tepki Amerikan Savaş Muhabirleri Birliği'nden gelmiştir. Bu dernek, basına müdahale edilen ülkeler arasında Türkiye'nin de olduğunu ileri sürerek, yardım yapılmamasını istemiştir¹⁷⁵.

Türkiye'de, Türk-Amerikan işbirliğine ve yardım konusuna, devlet adamlarının en üst makamdan itibaren son derece sıcak baktıkları¹⁷⁶, buna bağlı olarak Amerikalı yetkililerin en üst düzeyde karşılandıkları¹⁷⁷, hatta iktidar partisi dışında muhalefetin önemli bir kısmının da benzer bir yaklaşım içinde olduğu söylenebilir. Yardım Kanunu'nun Truman tarafından imzalanması münasebetiyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yayınladığı mesajında, "Amerikan yardımı, cihan sulhunun devam ve teyidi uğrunda kendisine düşen azim rolü tamamen benimsediğini gösteren ümidlerle dolu bir işarettir... Reis Truman'a, büyük Amerikan milletine Türk milletinin sarsılmaz dostluk hislerini iblağ ile bahtiyarım" demiştir¹⁷⁸. Bu mesaja İnönü'nün "Sayın Başkan Truman'ın teklifi üzerine..." şeklinde başlaması dikkat çekicidir, çünkü Truman'ın açıklamalarında, Yardım Kanunu'nun metninde ve BM'deki yardım konusu ile ilgili tartışmalarda tam aksi ifadeler kullanılmıştır.

Amerika'da yardım konusunda yaşanan gelişmeler, Türk yetkililerin bu konudaki beklentilerini de etkilemiştir. Maliye Bakanı Halid Nazmi Keşmir, yardımın gecikmeyeceği yönündeki kanaatini ve kredinin ekonomik, sosyal alanlarda kalkınmayı sağlayacak işlerde kullanılacağını basına bildirmiştir¹⁷⁹. Ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta da bu yardımın ülke sanayisinin

¹⁷³ "Hem Nalına Hem Mhına", *Cumhuriyet*, No:8128 (3 Nisan 1947), s.2.

¹⁷⁴ "Yunan Başbakanının gazetemize demeci", *Cumhuriyet*, No:8117 (23 Mart 1947), s.1.

¹⁷⁵ "Amerikadan gelen hayret uyandırıcı bir haber", *Cumhuriyet*, No:8455 (28 Şubat 1948), s.1,3.

¹⁷⁶ "İsmet İnönü'nün Demeci", *Cumhuriyet*, No:8161 (6 Mayıs 1947), s.1.

¹⁷⁷ "İsmet İnönü'nün Demeci", *Cumhuriyet*, No:8161 (6 Mayıs 1947), s.1; *Akşam*, No:10884 (31 Ocak 1949), s.1.

¹⁷⁸ "İnönü'nün Amerikan Milletine Mesajı", *Cumhuriyet*, No:8179 (24 Mayıs 1947), s.1.

¹⁷⁹ *Cumhuriyet*, No:8109 (15 Mart 1947), s.1.

gelişmesine katkıda bulunacağını ve birçok yeni tesis kurulacağını açıklamıştır¹⁸⁰. Bu değerlendirmesinden yaklaşık bir yıl sonra, Bekir Balta'nın, Dışişleri Bakan Vekili olarak basına verdiği demeçte, Truman'ın ikinci kez seçilmesini sevinçle karşıladıklarını belirten sözler yer almıştır¹⁸¹.

Associated Press muhabiri Edwin D. Greenwald, İstanbul'da hazırladığı bir haberinde, 1946 seçimlerinden itibaren yaşanan sürtüşmelere rağmen Demokrat Parti'nin de Truman'ın nutkunu kendi amaçlarına uygun ve yararlı olarak değerlendirdiğini yazmıştır¹⁸². Hikmet Bayur ise *Kuvvet* gazetesindeki bir makalesinde "... özet olarak birleşmiş uluslar ülküsünü korumak davaları uğrunda Amerika mücadeleye hazırdır ve bizim güçlü olmamızı bu bakımdan faydalı ve lüzumlu görmektedir. Bu bizim için büyük bir teminat ve kuvvet kaynağıdır... bizce eğer gazetelerde yayınlanan şartlar doğru ise bu para ve malzemeyi şimdilik almamak ve siyasal müzakere yolile bu şartların değiştirilmesine çalışmak gerekir." şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir¹⁸³. 1948 yılında da Millet Partisi'nin dış politikasını anlatmaya çalışırken, Amerika'ya yardım nedeniyle müteşekkir olduklarını söylemiştir¹⁸⁴.

Türkiye'ye Amerikan yardımı konusu, bu iki ülke dışında Sovyet Rusya'dan da ses getirmiştir. Türk-Amerikan işbirliği sürecinin başlarında, Sovyetler, daha çok gayr-ı resmi düzeyde ve temaslarda, bu yakınlaşmayı dostane bulmadıklarını belirtmişlerdir¹⁸⁵. Truman Doktrini'nin açıklanmasından sonra, ise Rus basını Truman'ı sert bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Rus basını gelişmeleri, Amerika'nın Türkiye'den bir parça koparmak istemesi şeklinde yorumlamış ve *İzvestia* da, Amerika'nın Türkiye'yi kendi kontrolü altına almaya çalıştığını yazmıştır¹⁸⁶. 1947 Martının sonlarına doğru, Moskova Konferansı sırasında Bevin-Stalin görüşmelerinde, Rus tarafı yardım konusunda tepkilerini açığa vurmuştur¹⁸⁷. Ruslar resmi düzeydeki tepkilerini daha çok Güvenlik Konseyi'ne dile getirmişlerdir. Sovyet Rusya temsilcisi Grmyko, ABD'ni BM'i dikkate almamakla ve Türkiye'nin iç işlerine karışmakla suçlamıştır. Bunun yanında "Türkiye savaş sırasında Müttefiklere katılmadıktan başka üstelik Hitler'e yardım etmiştir." gibi ifadelerle sert bir şekilde eleştirdiği Türkiye'ye yardım yapılması için bir sebep bulunmadığını anlatmaya

¹⁸⁰ *Cumhuriyet*, No:8110 (16 Mart 1947), s.1.

¹⁸¹ "Trumanın seçilmesini sevinçle karşıladık", *Akşam*, No:10797 (5 Kasım 1948), s.1.

¹⁸² "Kongrede yardım işi bugün görüşülüyor", *Cumhuriyet*, No:8114 (20 Mart 1947), s.3

¹⁸³ *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.3.

¹⁸⁴ "Millet Partisinin dış politikası", *Akşam*, No:10710 (8 Ağustos 1948), s.2.

¹⁸⁵ *Cumhuriyet*, No:8115 (21 Mart 1947), s.3.

¹⁸⁶ "Rus basını Truman'a karşı hücumu geçti", *Cumhuriyet*, No:8109 (15 Mart 1947), s.1.

¹⁸⁷ *Cumhuriyet*, No:8120 (26 Mart 1947), s.3.

çalışmıştır¹⁸⁸. Güvenlik Konseyi'nin toplantılarında, Sovyet Rusya temsilcileri, Arnavutluk ve Yugoslavya temsilcileri tarafından desteklenmiştir¹⁸⁹. İlerleyen süreçte Ruslar, yine benzer tavırlar sergilemişlerdir. Nitekim, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Rus delege Vişinski, Türkiye'yi savaşıyla, Türk basınına ise Sovyetler Birliği'ne karşı "menfur iftiralar" bulunmakla suçlamıştır¹⁹⁰.

SONUÇ

Truman, 7 Ocak 1948 tarihli Kongre Raporu'nda "Bugün için iktisadi kalkınma yolunda sarfettiğimiz başlıca gayret, Avrupa memleketleri tarafından hazırlanmış olan kalkınma programını desteklemek yolunda sarfedilmektedir... Milletlerarası ticareti yeniden canlandırmak maksadile son zamanlarda, şimdiye kadar görülmemiş derecede köklü tedbirler aldık... Dünyanın iktisadi kalkınmasını sağlamak için diğer milletlerle de işbirliği yapmak niyetindeyiz"¹⁹¹ demişti. Truman'ın bu sözleri, Truman Doktrini ile birlikte ele alındığında, Raymond Guyot'un ifadesiyle "Amerika'nın kendi mamullerine sürüm piyasası temin etmek amacıyla tazyik ve müdahaleye maruz memleketleri koruduğu" anlamına gelmektedir. Yani ABD'nin, dünya ticaret hacmini genişletmek için serbest bir ticari rejim oluşturulması üzerinde durduğu ve pazar ihtiyacını karşılamaya çalıştığı¹⁹² şeklinde Truman'ın denklemi çözülebilir.

Bu denklem içerisinde Türkiye'nin yeri neydi? Aslında bu sorunun cevabını, *The Economist*, Türkiye'nin iki dünya sistemi arasında Amerikan sistemine katılmaya karar vermiş olduğunu yazarak, 1947 yılında erken bir teşhis olarak kabul edilebilecek bir saptama yaparak vermişti¹⁹³. Üstelik bu saptamanın doğruluğunu kanıtlar nitelikte gelişmelerde yaşanmıştır. Özellikle liberal kesimlerin etkisi ile 7 Eylül 1946'da bir dolar karşılığı Türk lirası 1.28'den 2.80'e çıkartılarak Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu gerçekleştirilmiştir. Devalüasyon, serbest piyasa koşullarına ve yeni dünya

¹⁸⁸ "Amerikan yardımı için Rusyanın noktai nazarı", *Cumhuriyet*, No:8133 (8 Nisan 1947), s.1,3.

¹⁸⁹ "Amerikan yardımı için yapılan tartışmalar", *Cumhuriyet*, No:8140 (15 Nisan 1947), s.1.

¹⁹⁰ *Cumhuriyet*, No:8297 (20 Eylül 1947), s.3.

¹⁹¹ "Truman'ın yardıma dair Kongreye verdiği rapor", *Cumhuriyet*, No:8404 (8 Ocak 1948), s.4.

¹⁹² "Amerikan yardımının hakiki manası", *Cumhuriyet*, No:8170 (15 Mayıs 1947), s.2; Taner Timur, a.g.e., s.90-94.

¹⁹³ "Türkiye ve Amerika", *Cumhuriyet*, No:8292 (15 Eylül 1947), s.1,3.

ekonomi politikalarına uyum sağlamaya yönelikti¹⁹⁴. Bu çizgide önemli bir gelişme de, iç ve yardım verecek olan dış sermaye kesimlerinin istekleri doğrultusunda, 1947 Şubatında daha çok özel kesim yanlısı bürokratlardan oluşan bir komisyon tarafından hazırlanan ve komisyon başkanının adı ile Vaner Planı olarak adlandırılan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'dır¹⁹⁵. Türk Hükümeti'nin yabancı sermayenin faydalı bir rol oynayabilmesini sağlamak amacıyla 26 Mayıs 1947 tarihinde yürürlüğe soktuğu Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 13 sayılı kararı (özellikle 31. maddesi¹⁹⁶ ile Amerikan sermayesi için teşvik edici olmuştur)¹⁹⁷ bu gelişmelerden birisidir. Kuşkusuz en önemlileri, İnönü'nün, 12 Temmuz 1947'de yayınlamış olduğu, demokratikleşme ve liberalizasyon sürecine ivme kazandıran beyannamesi¹⁹⁸ ve aynı tarihte imzalanan Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'dır. Zaten bu anlaşmanın imza töreninde Dışişleri Bakanı Hasan Saka "Türkiye ile büyük Amerikan cumhuriyetini birbirine bağlayan ve zaten sıkı olan rabitaları daha ..." ¹⁹⁹ sözleriyle iki tarafın bağlılığını dile getirmişti. Burada tartışılması gereken nokta karşılıklı bir bağlılığın mı yoksa tek taraflı bir bağlılığın mı söz konusu olduğudur. Bunun belirlenmesi ister istemez Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'nın değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

¹⁹⁴ Boratav, a.g.e., s.98,100; Y. Kepenek-N. Yentürk, a.g.e., s.118. Türkiye'nin savaş yıllarında ihracat pazarının % 80'ini kaybetmesi ve devalüasyonun yeni iktisadi teşkilatlanma içindeki yeri hakkında *Great Britain and East* dergisinin değerlendirmeleri ve Rusların iktisadi eleştirileri için bakınız: "Ecnebi gözü ile iktisadi vaziyetimiz", *Cumhuriyet*, No:8049 (14 Ocak 1947), s.1,3.

Bu devalüasyonun yapılmasından amaçlanan, üzerinden fiyat ve miktar sınırlamaları kaldırılacak olan ithalatın artışını sınırlı tutmak ve dışarıya satılmakta olan ürünlerin dolar cinsinden fiyatının düşürülmesiyle, dışsatımı arttırmaktır. Savaş yıllarının enflasyonu, geleneksel ithalat ürünlerinin fiyatını dünya fiyatlarının üstüne çıkarmıştı. Ek olarak, Savaş sırasında bu malların stoku yapılmıştı ve dışsatımı gerekliydi. Ayrıca hükümet, biriktirdiği altın ve dövizin değerini yükselterek iç borçların gerçek değerini düşürmek eğilimindeydi. Bir başka önemli etken de, o yıllarda yeni kurulan Uluslararası Para Fonu(IMF)'na katılması sonucu devalüasyon yapma yetkisinin kısıtlanacak olmasıydı. Y. Kepenek-N. Yentürk, a.g.e., s.118. Döviz sıkıntısının olmadığı bir dönemde yapılan bu devalüasyon, dış ticarete korumacılığın kaldırılması gibi liberalizasyon tedbirleriyle birlikte uygulamaya konulmuş ve dış yardım arayışına gidilmiştir. Boratav, a.g.e., s.98,100.

¹⁹⁵ Y. Kepenek-N. Yentürk, a.g.e., s.91; Boratav, a.g.e., s.98.

¹⁹⁶ Yurdun kalkınması için fayda mülhaza edilen endüstri, tarım, ulaştırma ve bayındırlık işleriyle ihracatı artırıcı mahiyette olan ticari işlerde kullanılmak üzere yabancı memleketlerden döviz ve tesisat olarak getirilen sermaye gelirlerinin veya teşebbüs mevcudunun kısmen veya tamamen harice transferini teminen gerekli iznin verileceği hususunda Maliye Bakanlığı bu teşebbüslere karşı önceden taahhüde girebilir.

¹⁹⁷ "Türkiyeye gelecek Amerikan sermayesi", *Akşam*, No:10727 (25 Ağustos 1948), s.2.

¹⁹⁸ "İnönü'nün Beyannamesi", *Cumhuriyet*, No:8229 (12 Temmuz 1947), s.1.

¹⁹⁹ "Amerikan Yardımı Anlaşması imzalandı", *Cumhuriyet*, No:8230 (13 Temmuz 1947), s.1.

Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'nın “Amerikan yardımlarının tahsis edildiği amaçlar uğruna kullanılacağı ve yardımların kullanılmasını denetleyen Amerikalı görevlilere Türkiye'nin her türlü kolaylığı, yardımı sağlayacağı” şeklindeki ikinci maddesi, doğası gereği karşılıklı bağımlılıktan çok tek taraflı bir yaklaşım içermektedir. Bununla birlikte Türkiye sınırları içinde görev yapan Amerikalı görevlilerin yetkilerini ön plana çıkarırken, ABD'nin Türkiye üzerindeki güdümünü de kolaylaştıracak bir niteliğe sahiptir.

Üçüncü maddenin, “ABD basın ve radyo temsilcilerinin serbestçe çalışmaları ve açıklamalarını yapabilmeleri” şeklindeki birinci kısmı, Çetin Yetkin tarafından “yalnız Amerikalı gazetecilere tanınmış bir çeşit kapitülasyon” niteliğinde değerlendirilmiştir. “Türkiye Hükümeti'nin, bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında, Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapması” ifadelerinden oluşan ikinci bölüm ise, Amerika'nın propagandasını yapmayı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için bir görev durumuna getirmekteydi.

“Yardım malzemesi, hizmet ya da bilgisinin emniyetinin iki ülke tarafından karşılıklı alınması ve bu yardım unsurlarının ABD'nin izni olmadan hiçbir şekilde devredilmemesi, Türk hükümeti görevlileri dışında kimsenin kullanamaması ve veriliş amaçlarından başka bir amaç için kullanılmaması” gibi bir içeriğe sahip dördüncü madde ise, Türkiye açısından oldukça bağlayıcıdır. Bunun yanı sıra ABD'ye, Türkiye'nin kararlarına müdahale etme hakkını vermiştir. Zaten 1964 yılında Türkiye, Kıbrıs'a müdahale etmek istediğinde ABD, bu maddeye dayanarak Johnson Mektubu ile Türkiye'nin karşısına dikilecektir. “Türkiye ile mevcut Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın IV. maddesi gereğince, askeri yardımın, veriliş amaçlarından ayrı gayelerle kullanılması için ABD'nin muvaffakatının alınması gerekmektedir... Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede sağlanmış olan askeri malzemenin kullanılmasına ABD muvaffakat etmemektedir” şeklindeki mektubun satırları Truman Yardımları'nın Türkiye açısından politik bedelini ortaya koymaktaydı²⁰⁰.

The Economist'in bahsettiği, Türkiye'nin, Truman Doktrini ve Amerikan Yardımları ile Amerikan sistemine katılımın iktisadi ve ekonomik açıdan da bir bedeli söz konusu olmuştur. Öncelikle, Amerikan askeri yardımı çerçevesinde Türk ordusuna verilen malzemenin bakımı ve yedek parça ihtiyaçlarının ancak bu ülkeden sağlanabilmesi, kısa süre sonra yardımların astarının yüzünden pahalı hale gelmesine yol açmıştır. Zira karşılıksız olarak verilen 100 milyon dolarlık (280 milyon TL'lik) savaş artığı askeri malzemenin bakımı ve yedek

²⁰⁰ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, İstanbul 2002, s.353-361.

parçaları için bütçeden yılda 400 milyon TL yani yaklaşık 143 milyon dolar ayrılması gerekmiştir. Bu gider, Türkiye'nin savaş sonrasında elinde tutmayı başardığı dolar rezervlerini kısa sürede eritmiştir. İleriki yıllarda ABD'den yapılan ithalat arttıkça dolar sıkıntısı daha da büyümüş ve dış ticaret dengesi düzelmek üzere bozulmuştur. Truman Doktrini ile askeri ve ekonomik dışa bağımlılığın temelleri atılmıştır²⁰¹. 1949 Martında İstatistik Genel Müdürlüğü, 1948 Aralık ayı için ithalat fazlasını 5.145.000 TL, 1948 yılı için senelik dış ticaret açığını 219.111.000 TL açıklamıştır²⁰². *New-York Herald Tribune* ise, Marshall Planı'nın uygulanması ile ilgili yayınlamış olduğu bir ilavesinde, Türkiye'nin 1936-1938 senelerinde Amerika'ya yıllık 15.600.000 dolarlık mal ihraç ve 10.800.000 dolarlık mal ithal ettiğini, 1949 yılının ilk dokuz ayında ise Amerika'ya 40.700.000 dolarlık mal satılırken, 70.600.000 dolarlık mal ithal edilmiş olduğunu yazmaktadır²⁰³ ki bu, bir yandan dış ticaret açığının ne kadar büyüdüğünün bir örneğini teşkil etmektedir, diğer yandan da dışa bağımlılığın kısa sürede geldiği aşamayı göstermektedir. Bu dışa bağımlılık sadece iktisadi ve askeri alanlarla sınırlı kalmamış, Türkiye'nin yaşamında her sahada etkisini göstermiştir ve hatta göstermektedir.

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, hem siyasal alanda, hem de iktisadi alanda yaşanan dönüşümler Cumhuriyet Türkiye'si'nin geleceği açısından son derece belirleyici olmuştur. Türkiye, siyasal açıdan çok partili hayata geçişi gerçekleştirirken, iktisadi ve özellikle politik açıdan Truman Doktrini çerçevesinde ABD ile işbirliğine gitmiştir. Siyasal, politik ve iktisadi açılardan bedeli bu kadar ağır olan işbirliğine gidilmesinin ya da Türk basınında oldukça etkili bir şekilde ABD taraftarlığı yapılmasının sebebi en basit şekilde iki unsur ile açıklanabilir. Birincisi; Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki baskısı ve bu baskının iktidarıyla, muhalefetiyle Türk ileri gelenleri üzerinde yarattığı endişedir. İkincisi ise, Soğuk Savaş denilen satranç maçı içinde Amerika'nın Türkiye hamlesidir. Bu hamlede, Amerikalıların günümüz Orta Doğu politikalarında kullandıkları demokrasi ve insan hakları gibi söylemleri kullanmış olmaları, ABD'nin emperyalizminin başlıca sloganlarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

²⁰¹ Baskın Oran, a.g.e., s.535-537.

²⁰² "Ticari Muvazenemiz", *Akşam*, No:10937 (25 Mart 1949), s.3.

²⁰³ "Türkiyenin üzerinde iki yük var!", *Cumhuriyet*, No:9163 (12 Şubat 1950), s.5.

ÖZET

İnönü liderliğinde Türkiye, II. Dünya Savaşı'na katılmamış ve tarafsızlığını korumuştur. Ancak bu politik başarının bedeli, savaşın ardından uluslararası arenada Türkiye'nin yalnız kalması şeklinde ortaya çıkmıştır. İki kutuplu dünyanın oluşmaya başladığı bu dönemde Türkiye, Sovyet Rusya'nın baskılarına maruz kalmıştır. Bu baskılar nedeniyle iki yıl boyunca Türkiye'de politik ve iktisadi alanlarda oldukça zor şartlar hüküm sürmüştür. Sovyet Rusya'nın baskılarına karşı, 1947 yılında Truman Doktrini ile birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmış, iki devlet arasında bir işbirliği süreci başlamıştır. Bu işbirliği sürecini Amerikan Yardım Kanunu ve Türk-Amerikan Yardım Anlaşmaları şekillendirmiştir. Bu çalışmanın konusunu da Truman Doktrini'ne bağlı olarak 1947-1950 yılları arasında Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı yardımlar ve bu yardımlar çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkilerinin Türk basınına dayanılarak araştırılması oluşturmuştur.

ABSTRACT

Turkey under the leadership of İsmet İnönü did not take part in World War II, and kept her neutrality. However, this political success caused Turkey to be left alone in the international arena after the war. Turkey was exposed to pressure by Soviet Russia during that era in which a world of two poles started to form. Due to that pressure, pretty harsh conditions in the fields of politics and economics prevailed for two years. In 1947 with the Truman Doctrine, a new page was opened in Turkish-American relations and a cooperation period started between the USA and Turkey against the pressure by Soviet Russia. This cooperation period was shaped by "American Support Act" and "Turkish-American Support Contracts". A survey, based on Turkish press, of the support provided by the USA to Turkey in accordance with the Truman Doctrine between 1947 and 1950, and Turkish American relations in the context of these supports constitute the subject of this research.

